

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Якова Стшеме 15.

З М І С Т:

свиц. Лев Горалевич: Кілька заміток на часі	105
свиц. Др. Гавриїл Костельник: Християнство а де- мократизм	110
свиц. Лев Куницький: Над Босною	114
свиц. Др. Г. Костельник: Пережитки в нашій лі- тургії	120
свиц. А. Говда: Душпастироване між Лемками	125
Новий конгруальний закон	128
Всячина	132
Від Адміністрації	136
Оголошення.	

ЛЬВІВ 1918.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в обемі
чотирох до п'ятих аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокі число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Якова Стшеме, ч. 15.

Приймаєть ся передплата

на

„Всесвітню Бібліотеку“

а саме на такі випуски:

- Арістофана: Хмари*, грецька комедія в перекладі Тараса Франка, кінчить ся друкувати.
В. Королюка: Без язика, оповідання в авторизованому пер. Петра Дятлова, друкуєть ся.
Д-ра Д. Донцова: Українська державна думка і Європа, політична розвідка, друкуєть ся.
Ю. Кміта: Два цинлі, новелі з бойківського життя, зі вступом про автора, приготовляєть ся.
Марк Твейна: Веселі оповідання, в перекладі Петра Франка, приготовляєть ся.

Передплата виносить на отсіх пять випусків **12 К** (в подрібній продажі ціна їх буде більшою) тому просимо надсилати передплату—і заможляти на адресу

Івана Калиновича в Бориславі.

Н И В А

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 4.

Львів, за цвітень 1918.

Рік XIV.

Свш. Лев Горалевич.

Кілька заміток на часі.

Українське духовенство се одинокий стан, що в сій історичній переломовій добі може успішно дбати про моральну і матеріальну долю свого народу. Наша нечисленна інтелігенція свіцька тепер або на війні, або як остає на урядових становищах, стогне під гнетом ворожого польського режиму і матеріальної нужди.

Для того треба нам зрозуміти ту велику відвічальність, яка тяжить на нас в сих часах. Коли не зєднаємось, не зорганізуємось як один муж, не заведемо станової карности, то тяжко відповімо перед судом Божим і перед судом історії. Нарід відверне ся від нас. Справа нашої віри, нашої греко-кат. церкви і справа національна потерпить необчислиму шкоду.

Був час російської інвазії, час нагінки на „мазепинців“, на нашу національну ідею, на нашу гр. кат. Церков і віру. Ми ні разу не зійшлись, хоч мали право і обов'язок порадитись, бодай в закритті, у всяких справах, як пр. сповідь і св. Причастіє православних, відступлюване церкви на їх богослуження і такі інші справи.

Прийшов час мадярсько-польського пановання, прийшли другі наші приятелі. І знов нагінка на наш нарід, на нашу національну ідею, на нашу мову і письмо. Були арештованя наших братів, хоч Полякам русофілам і волос з голови не спав. А ми дальше ходили осібно, ми не запротестували проти безправних арештовань, не обороняли проти безправств властей своїх вірних, бо не були зорганізовані, не мали витичної лінії.

Самі не зорганізовані, як могли ми нашим парохіянам помочі і дати їм провід в тих тяжких часах, в часах інтриг, шпіонажі та доносів наших найтяжших національних ворогів перше Росіян, тепер Поляків? Ми перебули тяжкі часи. Наші закордонні брати здобули вже великими жертвами свободу і незалежність. І нам тут заясніла зоря надії на незалежність, на поділ Галичини, на вибавленє з польської неволі. Але надія заводить. Без нашої сильної волі, невинної праці, борби, неволі не позбудемо ся. Готовмо ся до борби, до борби великої і завзятої за добро гр. кат. Церкви, за ідеал самостійности України. Не спускаймо на нічию поміч, понехаймо всякі орієнтації. Чужинець нам тільки тоді допоможе, коли бачитиме у тім свою користь. Нас спасе і освободить з чужої неволі при Божій помочі наша власна сила, наша невисипуча праця. Ідїм тою лінією консеквентно, так поступаймо і так вчїм наших вірних. Тоді, коли прийдуть ще тяжші часи, а вони певно прийдуть, нарід піде під нашим проводом і прапором, не кине на нас каменем і не опустить нас.

Маючи повне довіре народу, не будемо потребувати в часах можливих соціяльних переворотів ховатись за багнети чужинців, котрі ані схочуть ані не будуть в силі нас захистити.

Історія доказує, що ніяка велика війна не кінчилась без великих суспільних потрясень — демос ще скаже важке слово!

Теперішний непевний час вимагає — підношу се ще раз з натиском — щоби ми зєднали собі у вірних як найбільшу симпатію та повне довіре. Се станєсь передовсім через точне сповнюванє наших станових обовязків. Відправляймо богослуженя точно в означеній годині, засїдаймо кожної неділі прим. в часі утренного канона до сповідальниці, вчїм в школі і церкві шкільну і доростаючу молодіж, вщїпляймо в молоді серця закон Христов і любов до вітчизни — України. Сї діти з вдячністю згадувати нас будуть до гробової дошки за наш провід, любов, за нашу працю.

З парохіянами поступаймо в урядових і приватних зносинах завсїгди лагідно, будьмо завсїгди на їх услуги і маймо засаду, що ми для них а не вони для нас. Добрий або злий наш гумор не повинен впливати на наше трактованє парохіян. Ми не є ц. к. урядниками, ми духовні отці! Будьмож ними або бодай стараймось ними бути! Радість наших парохіян нехай буде нашою радістю, їх смуток нашим смутком. Вистерігаймось всяких спорів і непорозумінь з ними, а надївсь хоронім ся користолюбivosti і захланности, бо ми понижили би наш високий стан. Наш нарід високо культурний і мимо злих впливів моральний бридїть ся захланним священиком. Такий священик бувби деморалізатором своїх парохіян.

Але вартість гроша, як звісно, тепер упала, проте звичайно такси за тебе підпали зміні. Бували випадки, що тепер самі парохіяни добровільно без жадання пароха платили більші такси, як перед війною, бо мають тепер більше гроша. Але щоб під тим зглядом не діялись з нашої сторони надужиття, щоб не було нарікань і настала менше більше якась однообразність, булоб дуже вказаним, по моїй думці, щоб духовенство кожного деканату установило хоч приблизно якісь норми що до такс за тебе. Ті нами евентуально прийняті норми ніхто не мігби під жадною умовою переступати.

Всякі гріхи одиниць з нашого стану стягають odium і мстять ся на цілім нашім духовенстві, причиняють ся до упадку навіть віри. Для заведення плянної організації нашого стану булоб вказаним завести деканальний карний трибунал, який судивби всякі провини і злочини кондеканальних, яких хто з нас допустивби ся під релігійно-церковним або національним оглядом. Члени нашого проєктованого карного трибуналу для осуду кожної справи булиб льосовані з поміж всіх кондеканальних і міських катехитів, а то задля запевнення повної безсторонности. Карний трибунал, що складавби ся з нерівного числа (трох або п'ятох) членів, картками вибиравби зпоміж себе предсідника і протоколянта. По переслуханю обжалованого голосоване при виданю за суду булоб тайне і картками „так“ або „ні“.

Кара полягалаб в тім, що предсідник карного трибуналу на найблизшій соборчику деканальнім відчитавби вирок, а засуджений мусівби перепросити за евентуальну провину або злочин всіх присутних кондеканальних (бо всім наніс шкоду) і обов'язавби ся поправитись. Окрім того за провину бувби ipso facto виключений на один рік від льосовання до трибуналу за злочин на два або три роки. Правосильність тревання карного трибуналу розтягаласьби тільки на одну справу, відтак до другої справи наступалоб знов льосоване трибуналу зпоміж всіх кондеканальних і катехитів, з виїмком засудженого, картками і тайно. Над сим проєктом зволіють всечестні братя застановитись і евентуально його прийняти. Якби там не було, але над нами історія перейде до дневного порядку, як кожний з нас ходитиме иншою дорогою та не почуватисьме до станової і національної карности.

Під національним оглядом одна важна замітка: Загально прийнята в цілім світі аксіома: де нема любови своєї мови, там не може бути любови до народу, що тою мовою говорить. Як природною річю є, що віддыхаємо воздух і без нього нема житя, так конечною умовою нашого національного житя, щоби ми не тільки в наших домах і між своїми, але публично у всяких урядах, торговлях і инших публичних льокалях в зносінах з Поляками і жидами ужи-

вали завсїгди виключно і консеквентно тільки своєї матірної української мови, мови автохтонів землі, мови краювої. Се не є ніякий шовінізм, се конечна потреба совісти і народного обовязку, якого властиво не требаби доказувати. Хто инакше поступає, понижає свій стан, свій нарід, укорочує права своєї мови, причиняєсь до польонізації, до поневолення свого народу. Через уживанє польської мови в урядах і загалом в публичнім і приватнім житю, виставляють себе українські священники на посміховище перед Поляками. Що подумаютъ Поляки про патріотизм і характерність таких наших священників? Чи можуть нас поважати і з нами числитись, чи не мають причини радше сміятись і кптити з патріотизму таких Українців, що свою мову уважають недостойною, щоби нею послугуватись в зносинах з Поляками і польськими жидами!

Яка консеквенція писати до урядів по українськи, а навіть неприймати від урядів польських письм, а говірити в тих самих урядах по польськи?

За часів російської інвазії наші священники говорили до російських властей по українськи. Може і для того, що по великоруськи не вміли. А прийшла ц. к. Польща, многі затягнули на себе польські шори і до першого ліпшого старости, писарчука, комісара, а навіть жиди цвенькали без сорому урядовою мовою. Многі уважали се за честь належати разом з гнобителями нашого народу до всяких комісій і комітетів, котрі мають за ціль тільки нищити наш нарід. Чи там було місце для українського священника, того природного оборонця українського демосу, в часі явної нагінки на українство, в часі явного антиукраїнського курсу в р. 1915, 1916 і минувшій році? А й тепер, чи може змінилось що на ліпше?

У нас є здавна звичай покликуватись на Чехів. В р. 1849 наші українські делегати на кромержьський сойм не могли допитатись до чеської Бесіди в Празі, бо говорили по німецьки. Чехи гордо відповідали: йдіть до Німця, ми по німецьки не розуміємо! А звісно, що тоді Прага була більше знімчена, як тепер є спольщений Львів. Чи се був шовінізм?

В падолисті 1917 р. по оголошенню независимої Української Республіки тисячі а тисячі маніфестуючого українського народу складало в Києві перед памятником Хмельницького присягу, що всюди говорити мусить тільки по українськи. Чи се шовінізм? Ні! І рішучо ні! Се патріотизм, любов рідної мови, когра 65 літ утратила право мови державної, була прокрібована драконським указом з 1876 р.

А ми, українське духовенство, через дивний і нічим неузасаднений сервілізм і трусливість, ми одинокий независимий від польського уряду стан, в немалій мірі причинились до того, що наша рідна мова поволи зовсім майже утратила на споконвічний нашій землі право горожанства в публичнім житю. Ми претендуємо на провідників народу, а наша діяль-

ність звичайно обмежується до заперенумеровання часописи, до кількокороновної жертви на яку народну цілість і на тім кінець. Добре ще, як підемо раз на рік на загальні збори читальні або кружка „Сільського Господаря“. Се вже великий подвиг! Не даймось застидати иншим станам нашого народу, котрі хоч дуже зависимі від польського ржонду, організують ся тепер, щоб скинути ненависне польське ярмо. Організують ся поштовці, залізничники і другі.

В часі загального підему національної свідомости між найширшими масами, в порі, коли в нашім сусідстві, зараз за межою Галичини, вже близько пів року існує наша народна республіканська держава, і ми не належимо вже до ряду народів — паріїв, коли тут важить ся справа нашого народу, а лїпшу долю, незалежність, треба борбою здобути, не яло ся нам, як доси бувало — гнути добровільно наші шиї в чужинецькім ярмі!

Правда, ми зависимі від патронату, та сей середновічний, несправедливий фєвдальний заботок мусить бути знесений! Колиб ми добре зорганізували цілий наш стан, ми моглиб самі без окремого закону знести право патронату. Треба, щоби Ординаріяти предкладали коляторам після літ служби на парохії тільки одного кандидата і самі Ординаріяти за ту рою взивали священників до вношеня поданя. Нікому більше не вільноби податись. Такі случаи були за б. п. Кардінала Сембратовича. Тоді перейшлиб до історії скандальн-стараня о парохії у ясновельможних коляторів через лісничих, економів, льокаїв, панські метреси, а навіть через факторів жидів. Перейшлиб до історії не тільки священичу, але й людську гідність понижаючі стараня о парохії, як перейшли до історії аренди наших церков через жидів за злощасної пам'яті Польщі.

Се просто скандал, що єпископів і священників поставляють на посади наші національні вороги, вороги нашої греко-католицької Церкви, дуже часто крайні недовірки-атеїсти!

Віднесім ся з рішучим домаганем до Ординаріату, щоб уложив лісту священників після літ служби і на опорожнені парохії взивав до вношеня поданя тільки по одному кандидату за ту рою і тільки одного кандидата уміщував в пропозицію. В той спосіб знесемо право патронату. Впрочім, коли наступить справедливе острої нової конституції для Галичини, тоді аграрна реформа у східній Галичині мусить бути переведена і скорше, як надіємо ся, зникнуть польські земельні лятифундії.

Справу земельної реформи у східній Галичині треба нам ширити і ревно пропагувати, бо се квестія життя нашого народу, малоземельного і безземельного. Вже подумало о тім навіть правительство Зейдлера, уділяючи нам концесію на парцеляційний Банк під назвою „Український Банк“.

Вертаю до річи. Ми хочемо поділу Галичини, хочемо

скинути польське ярмо, щоб наш нарід і наша гр. кат. Церков не були поневолені і мали належні права. Та як се станєсь без нашої праці і проти нашої волі? Підношено у нас не раз давнійше клич: „за Сян“! І якже Поляки мають виноситись за Сян, коли ми супроти них такі чемні, що боїмося нашою мовою дразнити їх делікатні панські уши. Чи ждемо чуда? Чи ждемо, щоб Прусаки забрали всіх Поляків зі східної Галичини на свої самоходи та вивезли де до Гonoлюлю? А коли се не станєсь, то чи хочемо дальше оставати у польській неволі? А може й тоді жалувалиби ми за „добрими панами“, бо ми привикли чужим служити. Коби ми знали, як ті пани нас, українське духовенство з щілої душі ненавидять!

Діти — школярі в деяких наших селах почали з власної ініціативи бойкотували польську мову в школі. Сей симпатичний діточий рух підпрім всіми силами, а коли той почин станєсь всенародним — буде початком нашого визволення і знесеня кривдливих нас законів! Нехай се буде для нас теменю. Киньмо рабську неузасаднену привычку. Ми, сіль землі, будьмо в тій великій порі світлим приміром для всіх станів нашого народу.

Свщ. Др. Гавриїл Костельник.

Християнство а демократизм.

V.

Християнська ідеологія а демократизм

Христос не є тільки небесним нашим Спасителем, але також земським. Він — і тільки Він — викупив нас навіть тут на землі „від роботи вражія“. Він змінив вартости в житю, як ніхто инший в цілій історії людства. Инша річ, що люди навіть до нині не використали Його науки і многі не приписують Йому в заслугу, що вдійсности є Його заслугою. Христос визволив людську душу, отворив їй очи, дав їй чутє, надав їй ціну. А від душі — усе наше жите.

В жидівськїм народі застав Христос егоїстичне становище, „ціну крови“, невірність — подібно, як се тоді було в инших народів. Так н. пр. священики (левіти) рекрутували ся з племені Левія — отже після „ціни крови“. Завзята, аж фанатична любов до свого народу подекуди улекшувала долю біднійших синів Авраама. Але якраз тим

ще більше зогострувалось егоїстичне становище жидівського народу. Він мав дві міри: одну для Жидів, другу для чужоземців. „Чужоземцєви можна давати на чинш, братовиж твоєму не давати-меш на чинш“. (V. Мойс. 23, 20). Що до рабів з Жидів: „Коли буде проданий тобі брат твій, Єврей чи Єврейка, та прослужить в тебе шість років, так в семіи році відпустиш їх на волю.

— не подоба тобі відпускати його з порожніми руками.

Ти наділиш його щедро із твоєї дрібної скотини таї з току твого і з виноточила твого.

Колиж станеть ся, що він до тебе скаже: Не підю від тебе, тому може що він любить тебе і дїм твій, або добре йому в тебе жити.

Так возьмеш ти шило, таї проколеш його в ухо до дверий, і буде він до віку, тобі рабом і так само зробиш і з рабинею твоєю“ (V. Мойс. 15, 12—17).

Яке відношенє було жидівського народу до його царів, се найкрасше малює нам судія Самуїл перед вибором першого жидівського царя — Савла. „Ось які будуть права в того царя, що царювати ме над вами: сини ваші забирати ме він і приставляти до возів та до коний своїх, і будуть вони бігати поперед колесницями його;

І щоб отаманували над півсотнями та тисячами; та орали поля його, та жали хлїб його, та щоб вирабляли йому военну зброю і знарядя до возів його;

Дочкиж ваші забирати ме, щоб йому робили мастило, та варили та пекли;

З вашого посїву й винограду вимагати ме десятину, роздавати ме своїм скопцям та слугам своїм;

Ваші раби й рабині як і лучших молодців ваших, та если ваші брати ме, і на свою роботу буде обертати;

З дрібного скота вашого буде десятину вимагати, а самі ви будете його крєпаками“. (I. Самуїл. 8, 11—17).

Бачимо, що характер володаря тут живцем взятий від поган. Жида так і просили Самуїла: „постав цара над нами, щоб нами правив, як се дієть ся в інших народів“. „Господь же повелїв Самуїлови: Слухай вимагання людського в усьому, чого бажають; бо не тебе вони відопхнули, ні! мене відкинули, щоб я не царював над ними!“ (Ibid. 5—7)

З того хіба можна заключити, що обявлена релігія тільки людським насильством, людським нерозумом може годити ся з абсолютним володарем. Ясно, чому так: адже такий володар все стремить до „обоженя“. Але Жида зі всіх сторін були обставлені поганами, тож не могли опертись поганським звичаям.

Старозавітне обявлене сягало аж до буденних подробиць — люди ст. завіту се були діти, котрі у всьому потребували поуки і морми. В нов. завіті Христос обмежуєть ся на річах божих, чисто релігійних. Він закладає нові основи людського життя — сказати би: він заводить нову азбуку людського життя, а з тої азбуки люди самі поскладають собі усі слова, яких значіне зрозуміють. Лише таким способом Христова релігія могла статись загалною с. є. придатною для всіх людей і всіх часів. Підставовими поняттями в людськім житю є понятє Бога та понятє чоловіка. Христос в новім світлі предствляє ті два понятя. Бог є один, але в трех особах, котрі творять найтіснійшу єдність: Отець, Син, Дух святий.

Се ідеал множества в єдності і єдності в множестві. Ідеал совершенно взаємної любови. Христос ставляє своїм ученикам за взір те відношене божих осіб — „щоби ви були одно, як Я і Отець єсемо“.

Бог є Отцем всіх людей. Він є ідеалом усякої доброти, мовови, милосердя, совершенности. Ніхто не є благий, тільки один Бог! Він прашає блудному синові, що повертає до Няого; Він шукає погибших, шукає блудні вівці, уа небі ууїха, коли знайдеть ся така вівця. Він — „чоловіколюбець“ Так Бог полюбив світ, що навіть свого єдиного Сина віддав, щоби всі спасли ся. Се вершок божої любови. Він посилає свого Сина, віддає Його на розпняте, щоби так люди спасли ся. Бог милосердний, але і справедливий.

Царство боже полагає на ласці і правді. Отже в христ. небі володіє не незанузdana емоційність, але святе серце і правда. Вкінци той лад запанує в обемі цілого життя — по остаточнім суді. Бога треба любити, любити цілою своєю душею, і учитись любови від Бога. Всі люди є дітьми одного Отця — Бога. Душа дає вартість чоловікови, не тіло; добрі діла — не богацтва. Душа всьо для чоловіка. Що дасть чоловік в заміну за душу свою? Душа є призначена для вічного життя. Хто не родить ся духом, не може увійти в царство небесне.

Жити теперішністю се негідне совершенного чоловіка. Най мертві ховають своїх мертвих! Треба жити для вічності і вічністю. Доперва другим житєм зачинаєть ся правдиве жите — вічне жите. Христос по перший раз в історії дає рішаючу перевагу другому житю. Через Христа люди стали ся „синами божими“, котрим є дане знати тайни царства божого.

Для царства божого призначені є всі народи: Ідїть і найчайте всі народи! — Нема вже „вибраного“ народу! „Вибраним“ став ся увесь людський рід (притча

о „гостині“!). Любив ближнього повинна бути тим знаменем, по котрім пізнасть ся совершенного чоловіка — Любить ся між собою, як Я любив вас! Любити треба всіх людей — також і неприятелів, а не так, як се погани роблять. За зло треба віддавати добрим. Треба бути лагідним та смиренным. Учить ся від Мене, бо Я є смиренний і лагідний серцем! Хто хоче бути між вами першим, най буде всім слуга! Поганські князі мають під собою підданих, над котрими володіють. Не так має бути у Христових учеників. І будуть послідні першими. І Христос прийшов, не щоби служили Йому, але щоби Він усім послужив. Христос ділами і словами представляв ся богом, я до апостолів, до бідних риболовів знад генезаретського озера говорив: Ось вже все не називаю слугами, але братами! На найвисших достойників в своїй Церкві вибрав Він 12-тьох простих, убогих риболовів, а і сам Він походив з дому убогого. Чоловік має таку вартість, яку має перед Богом, а не перид людьми.

Ось яке вирівнає ріжниць у взаємнім людським відношенню! Вирівнане наукою, ділами і примірами.

Христос зносить „ціну крови“, а на її місце ставляє „ціну духа“. Вже Іван Хреститель говорив до Жидів: Не говоріть: Маємо отця Авраама! Кажу вам, що Бог може навіть із сього каменя сотворити дітей Авраама! — Значить ся, що „ціна крови“ не має вартости перед Богом, не веде до царства божого. А Христос говорив (коли за Ним шукала родина, і донесли Йому про се): Мати моя і братя мої — се ті, що слухають слово божє, і творять його! Подібно, коли одна жєнщина відозвалась до Нього: Блаження груди, котру Ти ссав! — Христос відповів: А ще більше блаженні є ті, що слухають слово божє, і здійснюють його! — Отже навіть до своєї Пречистої Матери не хотів Христос застосувати вульгарну „ціну крови“.

Більшого перевороту в поганським і жидівським світі не могло бути, як сей переворот Христів. Коли в поганським дорога до „обожєня“ була приступною тільки для рідких одиинць, та і се лиц з кривдою для інших людей, Христос викрив нову дорогу до „обожєня“, котра стоїть отвором для кожного чоловіка, а се ще зі збудованєм для інших. Христос обожив „чоловіка взагалі“ тим, що вказав на ціну людської душі, що всі тілесні вартости замінив на духові. Ось з тої то підстави в Христовій науці всьо инше виходить: Як любити ближнього, як бути лагідним, смиренным ітд.

Чоловік — се дитина божа, призначена для царства вічного. Ось се правдива, властива підстава нинішнього нашого понятя о чоловіці; ось

се властива підстава для нинішнього „культу“ чоловіка, котрого найкрасшим виразом є нинішній „соціологічний гуманізм“.

Перші христіяни добре зрозуміли духа Христового. З азбуки Христової зараз зложили собі слово, котрого Христос не висказав, але уложив для нього азбуку. Вони навіть називались „братями“.

(Далі буде).

Свщ. Леонтій Куницький.

Над Босною.

ДЕВЕТІНА.

Їдемо у Деветіну, чи як її наші люди назвали Деятину. Легко то говорить ся — та не так просто їде ся. Бо щоби там дістати ся, треба їхати 8 км. залізницею, а потім треба йти 5 км. піхотою до Максима Бачинського, господаря, властителя 50-моргового фільварку Яблани. Се день східного сонця, прегарної погоди, тому йдеть ся жваво. Входимо в село, якого плоти з дірами не є жадною перешкодою, щоби влізти в город. Та ми уже вирости з того віку, в яким з приємністю влазить ся в чужий сад. Входимо на обійсте з недобрим бриськом на припоні, з гусьми, качками, курми, криницею, як в Галичині. З стодоли чути важкі удари ціпа. Ми привитали ся — і з стодоли вийшов кремезний хлоп, середного росту, з козацьким вусом на добрім веселім лици. Йому вже минула сімдесятка, хоч він ледви шпакуватіти починає.

Се одна з тих незнищених українських натур, що її праве серце, здоровий розум і зелізні прямо-мясні не можуть спокійно знести галицької кривди і нужди, тай тому „втікають у світ за очі“. Так і Максим зібрав кілька соток корон з продажі своєї мізерії — тай тому двайцять літ виїхав до Босни! Нині він властителем 50 моргів поля і ліса, усьо в однім кусневи огорожене, справлене. З Максимом ідемо в хату, а там на порозі вже жде нас гостинна господиня, окружена „Божим благословенством“ громадкою дітий, хлопчиків і старших уже дівчаток. „А двох синів і зять ще у війську служать“, додає з городости батька Максим. А хата? Се я вже передтим завважив, що наші люди посе-

люючи ся в Босні перш за усьо дбали про хату, таку з білими стінами, з розмальованими віконницями, з цвітами у вікнах. Доперва потім вони вже розводили сади сливові і виноградники, не так як інші народи, що мешкають під як-будь склеєним шатром, за те вже мають то коло себе, що дає дохід. Непрактичні, поетичні душі — той наш український люд, що рідну землю переніс на чужину і засів у чистенькій хаті під образами. Образи — таж сама фабрична робота, що й у нас, лиш підписи на них сербські, чи хорватські — як „св. Ніко“, „св. Анто“, „св. Франйо“ то що. А впрочім хата, як наша подільська хата і прийом такий самий, ціла качка в росолі на фаянсових тарілках, ще й з принукою.

Підівши пішли ми з Максимом в його ліс на гутірку. Признаю ся, я перший раз в моім житю сидів в хлопських лісі, і мені дуже-дуже свобідно віддихало ся між деревиною, що її коханим паном був український хлоп. Коби лиш з тої нашої гутірки що доброго вийшло, бо я дуже чамовляв Максима, щоби тих двох хлопчиків, які ось на наших очах зносили на купу викопані мамою і старшими сестрами бараболі, крушпіри, як їх звуть Боснаки, він дав до шкїл.

Максим, що цінив лиш працю рук, свою розумну і корисну працю, зразу противив ся — та в його хаті лишило ся моє слово і бажанє щире: „дайте хоч тим двоім хлопчикам висшу освіту, вона й вам сторицею відплатить“. Скінчив ся відпочинок, Максим запряг добрі господарські свої коні і ми виїхали у жаркий осінний день до Девятини, віддаленої о 21 км. Між двома пасмами горбів і лісів понад річечки шумячі їхало ся дуже мило. Лиш порохи, цілі їх хмари збиті у куряву, докучали, та годі! Нема ніде приємностей без якогось труду чи тягару.

Девятина — велике, розкинене між деревиною село, має плебанію на горі, на яку вже ми піхотою виходили, бо довга вона на 1 км. і стрімка. Вийшли і опинили ся в гостях у панства Колодїїв.

О. Колодїй Юрій, з еп. перемиської, жонатий, приїхав до Девятини в маю 1911 р. Його парохія складаєть ся із сіл і осель Девятина — 108 родин, Хрвачані (Хорватчани) 79 родин, Гаєві (Гайова) 46 родин, Гумера 12 родин, Бошківці 17 родин і Алексичі — разом душ 1870. Промінь парохії виносить 28 км. Кожду з тих громад відвідує о. К. раз в місяць. Та легко се пишеь ся, не так легко їздить ся, коли треба на простім возі переїхати у зимний слітний ранок яких 12 до 15 км., а там держати усьо відправу. Нераз о. К. перемок до ниточки, а то й відлежав сю простуду.

В часі приїзду о. К. до Девятини застав о. К. людей, що уже були улаштували ся і трохи загосподарили ся. 70%

виселенців були то самі галицькі форналі і халупники, що мали лиш на залізницю гроші. Одні лиш Хорватчани приймали були з грішми і не ждучи на царовину, відкупили були від Сербів і Турків гарні пшеничні поля — і тому вони тепер найбагатіше село в парохії, що і в „голодний рік“ має своє „зерно“.

Прочі подіставали по 10 гектарів царовини, з того половина є при хаті, а друга половина є подальше „в полі“. Тому там хати не одна при другій, як на Поділю, а віддалені від себе найменше о пів км. і злучені хиба тою деревиною та лісом, в яким виросло се село. Поетично та не практично для пароха, коли село тягне ся на 9 км. Та в Боснії люди якось затрачують міру віддалі і кілометрові віддалення звуть ще близькими.

Перед приїздом о. К. був адміністратором парохії о. Андрей Абрагамович Ч. С. Т. СТ. з Камениці і його жертвенній праці треба завдячити припинене православної агітації, якої жертвою впало одначе чотирох наших людей.

На найвищому шпилеві гори стояла уже ліпянка-церковця спільна для Українців і латинників. Престол був спільний, та в раменах хреста були наче дві захристії для обох обрядів. І там я побачив образ з підписом: „Królowo Kořonu polskiej, módl się z nami“, образ вимальований синьо-жовтою краскою! Так знайшла ся і штука „под єдним дахом“ з шкодою для себе і з шкодою для обох сторін, бо й там не було згоди. Уступчиві Українці не усе були трактовані, як рівні з рівними в праці і жертві на будову сеї церковці.

Церковця стояла на громадськім ґрунті, але без акту даровизни для парохії. Хата була ледви під дах зведена, без виправи і вікон! На тім було ще 100 к. довгу. Щоби мати на зиму помешкане, взяв ся о. К. до викінчення хати і думав о відібранню поля і ліса призначеного для гр. кат. парохії; а було того 9 гектарів, як тількиж мала і латинська парохія. Та ґрунт гр. кат. парохії мав в посіданню лат. парох о. Шуман, по якого стороні стояло і староство в Прняворі, яке хотіло дати гр. кат. парохови 2—3 грядки (дунума) коло хати і 6 моргів ліса. На се о. К. не пристав і вислав до Влади просьбу о поділ церковного та парохіяльного ґрунту і о інтабуляцію половини церкви на річ гр. кат. пароха. По цілорічних заходах, по інтерпеляції посла Василька у Білінського, тоді губернатора Босни, по депутації парохіян Девятини і Хорватчан під проводом о. Жука до губернатора, вислав той в 1912 р. окружника з Тузлі п. Барона і староству з Прнявора п. Станавського до Девятини і окружників рішив такий поділ: Церковний ґрунт зістав поділений на дві часті. Гр. кат. церков дістала 3 дунума ($1\frac{1}{2}$ морга) і рим. кат. дістала стількож, лиш що на її часті лишила ся церковця. Парох дістав 14 дунумів ($2\frac{1}{4}$ морга) поля і 12

моргів ліса, а на цвинтар для Українців признано 1 морг поля.

Право власности до церкви зістало інтабульоване на половину а право уживання церкви має гр. кат. парох аж до її упадку.

Рівночасно з поділом ґрунту в Девятині доконано також поділу ґрунту парохіяльного і в Гайовій, в той спосіб, що церков дістала 5 дун., парох 30 дун. а дяк також 30 дун. поля зглядно ліса.

В 1915 р. вніс о. К. поданє до Влади в Сараєві о дарованє з царського ліса для дяка в Девятині 100 дунумів ліса. В Прняворі був вже тоді старостою п. Потучко. Случай хотів, що о. К. стрінув ся в старостві з правительственным референтом тих справ п. Мйончинським, який і обіцяв приїхати в сій справі до Девятини. В той сам день приїхав до Девятини і о. Базюк так, що по обговореню сеї справи і попертю через о. Б., п. Мйончинський згодив ся дати для дяка 48 дунумів з шкільного нумеру і в три місяці дістав о. К. від Влади відповідне рішенє, на підставі якого заінтабулював він сей ліс на дяка в Девятині. Протест Поляків против сеї даровизни остав без успіху.

Такі то гарні основи клав о. К. під розвій своєї парохії.

Треба було ще гроша на церковну утвар. Тоді уложив о. К. гарну відозву до католиків Німців в Австрії — і ся відозва принесла о. К. 6.500 К. На руки о. Мітр. Жука прислала була архікнягиня Стефанія для парохії в Девятині гарний, новий фелон.

З грошей купив о. К. за 2000 кор. поле-город, 8 моргів з горою, в якім є вапняк, пісковець і кремінь, матеріал на церков, яку думає о. К. будувати, скоро лиш обставини на се позволять.

В 1912 р. почав о. К. будову дуже гарної дерев'яної церкви в Гайовій, якої будову перервало було староство в Прняворі із за браку позволеня Влади на се — так що її докінчено доперва в 1914 р. Плян сеї церкви виробив газда Гриць Курман, виселенець з Рогатинського повіту, який за роботу взяв лиш 1000 кор. Йому й синові не випало за роботу більше чим 1 кор. денно. Дерево на церков дав о. К. даром із свого ліса. Грішми коштувала ся церков 2,800 К а її вартість тепер виносить певно 20.000 К. Та при сій праці ясніє великою жертвенністю імя Гриця Курмана, що дарував ще до церкви прегарний, власної роботи кивот. Я був у сій церковці. Вона лежить в лісі і їде ся до неї лісовою дорогою. Положене її прегарне. Се овоч жертвенности пароха і селянина.

В парохії є ще пароків ліпянка в Хорватчанах, дуже гарно притулена до зеленої стіни ліса на видній горі, а в прочих оселях править о. К. богослуженє по хатах.

Шкіл в парохії, окрім сербської школи в Потучанах, до якої ходило в 1917 р. 25 наших дітей з Хорватчан — де о. К. мусів 9 км. ходити на науку релігії — нема. П. Колодієва, жена пароха, вела в Девятині курс анальфabetів з дуже гарними успіхами — а п. Куряцева, що втікла з Горденки перед російським наїздом, вела такийже курс в Хорватчанах. О. Базюк підпираючи сю працю пароха і людей доброї волі, давав місячно на сей курс 10 кор.

Про зусилля пароха, а особливо Ап. Адміністратора, щоби добити ся шкіл, я уже говорив в житєписи о. Базюка.

О. К. має ще одну добру прикмету, яка йому одначе не виходить, як то кажуть „на здоровлє“. Він сам о всьому старає ся і до сего так призвичаїв парохіян, що коли прийде яка потреба, то парохіяни йому не помагають, калькулюючи на підставі кількалітньої практики, що „егомость собі і так якось порадять“. І егомость радять собі, бо заложили церковний склеп і запрягли свого брата до сеї роботи, як жінку свою запрягли були і до провадження курсу анальфabetів і до помочі в провадженю поштової складниці. І коли таца церковна дає гріш на біжучі потреби церкви, то склеп дав уже був до часу могого побуту 2.700 кор. готівки, гроша призначеного на будову церкви мурованої, о якій мріє сей з ясним заростом і синіми очима ідеаліст і працівник, що зумів так гарно забезпечити істнованє і розвій парохії.

Ніч ішла і час відпочинку по дневи повнім вражінь. Та відпочинку найбільше потребувала хіба сама господиня дому п. Колодієва, якої найменша дитинка була в тих днях дуже слабонька.

Ніч — а земля тут і в осінну ніч не спить, лиш тягне тачку повну своїх родючих сил, тягне її ночі і дні, літа, віки цілі, щоби й бідний Босняк ще й в листопаді міг посіяти пізну озимину — а вона йому на Різдво зазеленієть ся пишним морігом під лучами того доброго боснійського сонця.

З найщирішою подякою за щедру гостинність ми опустили в само полудне Девятину, щоб переїхавши 32 км. фірою заїхати на вечір до Баня-Люки.

Вже пізнім смерком ми заїхали до Баня-Люки. По дорозі здибали ми фіру з „Ціліїнца“, яка „на щастє лиш вертала з ярмарку“. „Чомуж на щастє“ питаюсь. „Бо і таке може лучити ся, що треба би з тої фіри пересідати на тамту і їхати 12 км. до хорого, а 12 назад, щоби завтра рано бути тут і відправити Сл. Божу“.

А дорогою повною росного болота і калюж брудних їхали люди з ярмарку. Нужденні конята тягнуть деревляний босанський віз, а на возі сидять зібгавши ноги прямо один на другім Турки. Тільки червоні фєзи стирчать

один при другім. А там знов їде верхи ціла валка Сербів та Сербок — в своїх пишно вишиваних, але дуже брудних одягах, з люльками в зубах, на малих, але сильних як наші гуцули — конях. На конях кульбаки, нераз прегарно різблені, довгі, від шиї до фоста. На них вигідно сидіти, колиб не те, що рослими мужчинами Сербам, яких босі ноги оперті о стремена з шнурка, коліна підлізли аж під сам ніс. Та вони їдуть веселі, нераз з голосним риком-співом, бо тої ракої, що вони її в місті „покушали“ несполоше дощ ні з душі ні з їх палких очей. То знов загуркотить від скорої їзди кований віз і розкидає болото на боки. То їде Німець-кольоніст, великими, добре відживленими кінями. Щасливий нарід!

І його нужда в рідній вітчизні загнала була у Босну. Та Німець не чекав на даровизну, лиш купував найкрасшу землю у Боснії за дуже малі гроші, а вітчизна дала йому гріш і на землю і на костел і на школу і на склеп, ще й дала священників, учителів, дала книжки і машини! Для висших наук оснували Німці по містах свої школи, і як се мені говорила сестра настоятелька хорватського монастиря, то сего року має висша мужеська і дівоча школа з німецьким викладовим язиком у Баня-Люці о 150—200 дітей шкільних більше, чим такаж школа з хорватським викладовим язиком. Так дбають Німці про себе.

Ми вже до спочинку брали ся, як до хати долітав ще скрипіт ненасмарованих боснійських возів.

Дорога не спить.

В неділю була співана Сл. Божа в Баня-Люці в римокатолицькій катедрі. Нічого в ній замітного. Найзвичайніша романська будова в хрест. А в середині і престоли і мальовила і вітражі — усьо, правда, солідне, симетричне, доцільне, але фабричне! Та в тім є велика мисль католицької церкви, що як Мама-пістунка уміє не лиш відчутти потреби своїх дітей, але й уміє їм сейчас зарадити. Колиб так Баня-люцький єпископ хотів був ждати з будовою церкви, аж знайде ся спромога вибудувати якусь історичну-монументальну церков, то люди не малиби де молити ся і віра вянулаби. А так стала церков готова і служить вірі і виховує ті покоління, що нею вже насичені спроможуть ся і на монумент-церков, що стане свідком їх релігійного мистецтва яко подяка своїй церкві за те, що вона їм у хвилину потреби послужила вірно у своїй скромній одежі.

На Сл. Божу зібрало ся до 50 людей. Та співати нема кому, бож се лиш одиниці з інтелігенції, та сусідні рільники тай місцеві слуги. Та рада є на усьо! Я стаю на Сл. Божу, бо я мав говорити проповідь а о. Базюк „дякує“. О. Мітрат співав своїм дзвінким і густим басом так гарно, що я на хвилину погадав собі: „шкода тебе, друже, на ксьондза, таж з тебе такий добрий — добрий дяк“.

Та жарт на бік — а правдою є, що єпископом в Босні може бути не лиш здоровий чоловік і сильних грудий, але ще й лиш той, що в своїй невгасаючій ревности хоче „всім всьо бути“.

(Далї буде)

Свщ. др. Г. Костельник.

Пережитки в нашій літургії.

(Конець).

Тут треба піднести один архаїзм, котрий лиш рідко кому впадає в очи. Відносить ся се до уживаня слова „церков — церяви“. Слово „церков“ має нині різні значіння. Воно є грецького походження („кірякекелезія“) а означає етимологічно „господній вибір (збір)“. З бігом часу прибрало се слово ще й такі значіння: 1) „церков“ означає будинок церковний храм; 2) збір всіх вірних; 3) збір церковних наставників — клир (научаюча церков); 4) устрій церковний; 5) збір вірних одного народу або держави; 6) збір вірних одної провінції (церковної, народної або державної); 7) збір вірних одної єпархії (разом з начальством церковним). Про збір вірних одної парохії нині не маємо звичаю говорити „церков“. А якраз се було первісне значінє слова „церков“ („екклезія“). Уявім собі обставини, в яких находили ся перші христіяни. Довкола них знаходило ся море поганства та жидівства, а вони становили тільки начеб острови в тім морі, тільки начеб оази в пустині. Вони групували ся на якимсь означенім місці, (означенім будинку), і та їх група різько відбивала ся від свого окруження (поган та жидів). Се був „господній збір, вибір“.

Спеціальних будованих храмів ще не було, отже вони не могли домінувати в понятю церкви. Тай тісна, органічна єдність між всіма церквами ще не була переведена — „оази“ лишали ся оазами. Отже зовсім природно в понятю церкви в тих часах домінувало понятє означеного місця, на котрім живуть і в тіснійшій єдності групують ся вірні. Се понятє церкви зовсім відповідне нашому понятю „парохії“. Воно має партикулярне значінє.

В такім значіню приходить слово „церков“ уже в св. письмі. Св. ап. Павло пише: „Витають вас церкви азійські“ (I. Коринт. 16, 19). „Витають вас у Господі много Аквила і Прискила з домашньою їх церквою“ (Ibid.).

„Витаєте братів, що в Лаодикей, і Нимфана і домашню церков його“. (Колос. 4, 15.).

В тім то партикулярнім значіню уживається слово „церков-церкви“ і в нашій літургії Але ми нині відвикли від того значіння слова „церков“, бо обставини змінились З тої причини, що з визволенням християнства почали ся будувати спеціального стилю будинки для церковних відправ та релігійних сходин, слово „церков“ прибрало значіне храму, будівлі церковної. А з тої причини, що церков запанувала між людьми (перестала існувати у формі відокремлених оаз), як також з тої причини, що католицьку а також православну церков проникає тісна організаційна єдність, нині „церков“ (в поєдинчій числі) передовсім означає збір всіх християн вже відповідно до того, чи маємо на думці католицьку чи православну (незлучену) церков. Церков має нині передовсім загальне значіне, наколи означає збір вірних. Числа многого „церкви“ вже не уживаємо в тім значіню, як християни в перших віках Під „церквами“ вони розуміли „парохії“, а ми під тим розуміємо різні церкви християнські: церков католицьку, православну, англійську і т. д. Або розуміємо під тим різні національні або державні церкви (так особливо в православній світі!): церков французька, іспанська, бельгійська і т. д.

Отже в дійсности ми не розуміємо слова „церков-церкви“ в такім значіню, в яким значіню се слово опинилось в нашій літургії. Ось маємо у „великій ектенії“ стих „о благостоянії святих божіихъ церковей и соединеніи всѣхъ Господу помолимся“. Ті, що пером воювали за церковну унію, звичайно покликувались на ті слова, що ми тут молимо ся за „незлучених“, щоби злучили ся з нами. Але се в дійсности доперва ми підсуваємо таке значіне тим словам в той спосіб, що під слово „церкви“ підсуваємо нинішнє значіне сего слова. Слово „церкви“ приходить тут два рази: раз, коли молимо ся о „благостоянії божіихъ церковей“, а другий раз, коли молимо ся о „соединеніи всѣхъ (церквей)“. Наколиб слово „церкви“ в сьім другім случаю мало те значіне, котре ми підсуваємо йому (іменню: ми тут думаємо передовсім некатолицькі христ. церкви, католицької церкви однак не виключаємо!), то так само повинно би бути в першій случаю. А колиб се так було, про що ми тоді молили би ся? О „благостоянії“ некатолицьких церков! Ясно, що слово „церкви“ тут ужите в такім самім значіню, як ап. Павло уживав його: „Витають вас церкви азійські“. Молитва про „соединеніє“ тут має значіне передовсім а parte ante: молить ся тут, щоби всі „парохії“ (всі христ. збори) визнавали одну науку (щоби не віддалювали ся від неї), щоби все більше стіснялись в єдність органічну.

Мають ті слова значіне також а *parte post*: щоби іменно ті „парохії“ („збори“), котрі відпали від єдності христ. науки, повернули ся в лоно катол. церкви.

Отже до нині лишила ся та сама ціль сього прошення (бажанє злуки!), але форми думаня (понятя) вже нині інші! Як отже зреформувати би нам се місце? Що до першого прошення, то тут нема ніякої трудности: де молимось о „благостояніє Церкви“, там повинно бути число поєдинче: „о благостояннії святїи божїи церкви“, а не „церквей“. Що до другого прошення, то тут ми повинні виразно доповнити се місце: „о соединенїи всѣхъ — „церквей“, або „христїянъ“.

Так само в партикулярнім значіню приходить слово „церков“ на місци: „Въ первыхъ помяни Господи... Папу Римскаго,... (Архі)епископа... ихже даруй святимъ твоимъ церквамъ і т. д.“ Тут особливо разить нас той архаїзм. Без сумніву повинно тут нині знаходити ся число поєдинче: святїй твоїй церкві. Так само в замвонній молитві: „миръ мірови даруй, церквамъ твоимъ“. В тихій молитві по „и всѣхъ и вся“ також приходить число многе: „Помяни Господи... добротворящихъ въ святыхъ твоихъ церквахъ“, де також слово „церков“ має значіне „парохії“, але тут, думаю, можна лишити число многе, бо тут нині маємо на думці „храми“, а змисл слів се легко допускає.

Прямо фатальною є постава володаря в нашій літургії. Коли не що инше, то бодай се треба було вже давно зреформувати. Се прецінь не є тільки марним архаїзмом, пустим пережитком, але сліпим удержуванем та поширюванем того „візантійського“ політичного світогляду, котрий в дійсности вже перед тисячкою літ стратив свою „добру“ рацію. — Без згадуваня володаря в нашім богослуженю годї обійти ся, всюди лізе в очи: чи хрестити дитину, чи освячуєш воду, чи вінчаєш, чи правиш службу божу! Все і всюди: навіть в тропарах (хрестопоклонних)! Володар — се в дійсности перша і найважніша особа, яку наше богослуженє знає. Позиція св. отця папи римського пізнійше доштукдвана до текстів нашого богослуженя, тому і слабша, не так вибиваюча. А прецінь всьо то нам підчас війни не допомгло, ані царєви Миколаєви в Росії! Помимо того, що ми більше славили володаря, як латинники, нам не довіряли, а Миколоя царя його піддані відай лиш „буквально“ згадували, бо і так може бути!

Та колиєь — від IV. до IX. столїтя було инакше! Уявм собі ті обставини на сходї, то зрозуміємо річ, і не будемо нарікати на тих, що так утвердили позицію „імператора“ в нашім богослуженю, але на самих себе, або що найбільше на наших предків в бувшім королівстві польськїм, що не зрозуміли ріжниці між їх часами, а між IV—IX. віками. Ці-

сар Константин Вел. зробив христ. релігію державною релігією в римській величезній імперії, сам став християнином, пособляв християнству і християнам, був оборонцем християнської релігії. Отже по Бозі се була наймогучійша рука для добра і сили християнства і християн. Представмо собі, що такий християнський цісар (володар) був тільки один на світі. В нім отже злучилися християнські інтереси: проти нього стояли погани, варвари — те саме стояло і проти християнства та християн. Отже його перемога, се була перемога християн над варварами т. д. Аджеж цісар був „*protector fidei christiane*)“ — „христололюбивий імператор!“ Не дивниця отже, коли Церков віддала йому першорядну позицію в богослуженню. Всього, що знаходиться про володаря в нашій богослуженню, кожне слово, мало в тих часах свою добру рацію. Від цісаря християнство найбільше залежало, отже коли церков так часто молила ся за цісаря, то молила ся за своє добро.

Та нині вже здевна не так на світі! Християнських володарів с більше — нема вже протипротивства: християнський цісар — а варварські еолодарі. Тай нині володарі не є таким протекторами християнства, як се колись було. В Росії ще до наших днів задержав ся характер „візантійського“ цісаря: там цар був *reg excoelentiam* протектор „православія“, і тільки один був „православний цар“ (з претенсіями на Царгород!), хоч „православних володарів“ було більше. Але ось се вже і в Росії змінило ся! Напевно там зреформують позицію володаря в богослуженню.

Нема сумніву, що володаря (чи він був імператор чи республіканське правительство!) треба згадувати в богослуженню. Прецінь і латинники так роблять. Таке маємо завіщання вже від ап. Павла: „Тим я молю перше усього творити благання, дякування за всіх людей — за царів і за всіх, що мають власть, щоби тихим і спокійним житєм нам жити у всякому благочесті і чистоті“ (Тимот. 2, 1—2.). Сі послідні слова опинились навіть в самій літургії!

Володаря згадуємо в літургії сім разів: 1) в прокомідії (по тихо); 2) у велик. ектенії (папи тут не згадуємо!); 3) в ектенії сугубій; 4) на великім вході; 5) по освяченню дарів (по тихо); 6) з замвонній молитві (папи тут не згадуємо!); 7) в многолітствії по закінченню літургії. Се так само в службі Івана Золот. як і Василя Великого.

Якжеж се зреформувати? Мусить ся згадувати володаря в прокомідії та по освяченню дарів бо се властиве літургічне припору́чування володаря Богу. Алеж в нашій літургії є переведений спосіб голосної молитви (в більшій мірі, чим у латинників).

тому треба би ще згадувати володаря голосно, а се було би найвідповідніше під час великого входу. Коли многолітствіє голосно відбуваєть ся, треба би володареві і тут многолітствувати. Стільки було би зовсім вистарчаючо — і так було би сього згадування чотири рази стільки як у латинників. У всіх ектеніях згадуване володаря залишити, і взагалі залишити його у всіх інших відправах, окрім в літургії. (Навіть число згадування папи та єпископа треба би скоротити! Пощо вічно урядовість“ оклепувати при богослуженю?) Коли ми нині голосно завзиваємо нарід: „О еже пособити и покорити подъ позѣ его (володаря) всякаго врага і супостата, Господу помолимся!“, то тут — треба се признати — дальше посуваємо ся, чим се чистий релігійний змісл позваляє нам. „Всякаго врага і супостата“ — сеж висказано без застереження, се вмішуєть ся в політику, тим займаєть ся вузькодержавне становище, а церков повинна все остатись людською і божою, а не державною. Як я згадував, колись ті слова мали своє добре (хоч таки не все безпечне!) значінє, алеж нині не ті обставини! Інтерес церкви тоді лучив ся з інтересом „христілюбивого імператора“. А нині ті інтереси вже не ідуть так в згоді. Як жеж голосити то місце тоді, коли володар н. пр. уважає катол. церков своїм ворогом? коли володар не є католиком?

Інтереси державний а релігійний або навіть загально людський в нових часах часто не є в згоді. Чиж церков має дбати передовсім про державний інтерес? Тоді се буде старопоганська або старожидівська церков (котра все була злучена з державністю), а не христіянська церков, котра якраз має усувати різниці між народами а державами, котра має бути загально-людською — католицькою. Але — з рештою — нині се велике питанє. Що є властиво державним інтересом? Чи інтерес даного володаря яко особи? чи якої вибраної касті держави? чи якогось вибраного народу в державі? чи інтерес підданих взагалі? Пощо отже церкві зовсім непотрібно вмішувати ся в не свої річи?

В літургії Василя Вел. при згадуваню володаря по освяченю дарів конче треба би опустити цілий уступ: „егоже оправдалъ еси царствовать на земли і т. д. покори ему вся варварскія языки браней хотящія“. Ясно, що се відносило ся до візантійських царів, спеціальнож до часу коронування Карла Вел. на цїсаря римського (800 р.). Деж нині ті варвари, що хочуть воювати проти „христіянського імператора“? Де нині той „христіянський імператор“, „егоже Богъ оправдалъ царствовать на земли“? Адже є їх більше, а вони ріжно відносять ся до катол. церкви!

* * *

Ще знайшли би ся деякі архаїзми в літургії, та сі вже посядають менше значінє. Так н. пр. мене разить слово „пернатіи“ (про ангелів) в літургії Івана Золот. в тихій молитві перед „Святъ, святъ“. Можна би тут під „пернатіи“ розуміти „крилатіи“, але се слово вже попереду знаходить ся. Що отже хоче означати се слово „пернатіи“? Се для нас нині троха за груба метафора, наколи то слово має означати меткість ангелів. Впрочім се вже означає метафора „шестокрилатіи“. Чи отже слово „пернатіи“ не опинило ся тут завдяки тому поглядю на духів, після котрого духам приписувано субтильну матерію (так св. Августин)? На всякий спосіб не зашкодило би усунути се слово з літургії.

* * *

До вичисленя архаїзмів та пережитків в текстах інших наших богослужень не беру ся. Се за велика праця, а я не маю часу для неї. Найжеж хтось посвятив би ся тій річі, зробить тим прислугу церкві. Знайдуть ся там і иншого рода архаїзми. Так н. пр. перечёркнув я в моім молитвослові слова (які находять ся на щоденній утрені в каноні в 9. пісні): Господь грядеть грѣшныя мучити“. Аджеж Христос сказав до Зеведеїв: „Не знаете, якого ви є духа!“ Не годить ся говорити про Бога, немов би Він тішив ся мукою грішних — немов би ішов „мучити“ грішних. Чиж не краще було би: „судити грішних“? З тих самих зглядів осуджую слова: „Огнь готюється, червь устрояється“ (ibidem). Се відповідало може примітивній, живій фантазії, але нам ні. Вкінці, хочу зауважити, що з того, що текст інших богослужень тут і там потребує поправки, ще ніщо не слідує про загальну совершенність (красу) наших церковних книг. Адже латинники вічно поправляють свій бревярій! А се так і мусить бути, поки жите пливе!

свщ. А. Говда.

Душпастированє між Лемками.

В часі побуту в Перемишлі в лютім 1917 мав я нагоду бачитись зі старшою та молодшою братією, що тоді громадн майже щоденно тут з'їжджалась. Взаїмні розговори братії були тим разом, по перебутих тяжких днях навішеня, щирі, ба навіть сердечні. Не бачилось непотрібних гіперболічних амбіцій, тої грішної гордості світа, яка так часто в дідних передвсвітних часах пуче, пуче...

Серед такої милої і духом Божим напоєної атмосфери, не трудно було друг-друга потішити доброю радою, ширим словом.

У нашої наймолодшої братії, на потіху нас всіх, я зауважив, що в її душі горить многонадійний огонь любови до Бога і людей. Користаючи з так доброго розположення їх душі, радив я молодшим священикам, щоби старались також о вільні посади на Лемківщині. При всяких замітках даваних мені у відповідь я зауважив, що багато з них не радо приймали мій клич, очевидно задля вкорінившись ся серед довшого часу упереджень. І то як раз стало для мене мотивом ось-тих стрічок.

Богато з тих упереджень не має нічого дійсного в своїй основі. Щоби усунути перешкоди для упередженої волі і склонити її до здетермінованя, обговорю коротко а безсторонно сю справу.

Лемківщина, се часть областей князя Данила. Туди то через Підгірє — як згадує в своїй жерельно написаній „Історії галицької Руси“ пок. Д-р Ізидор Шараневич — переїжджав нераз князь Данило до угорського короля Белї, стаючи по дорозі постійом звичайно в Тиличі. Нарід наш на тій області не робив ніколи панщини, звідси походить його свободна вдача. Слово смерд (старосл. смръдь) (гл. Грушевський. Іст. України-Руси. Т. III. стр. 335) до нині тут заховалось яко термін, що означає свободного селянина.

Лемківщина заселена народом роботящим і незвичайно на всі невзгоди витривалим. Давнійше, коли незнаною була еміграція до Америки, багато людей задля невидайної гірської землі емігрувало на сусідні Угри, де підчас жнив заробляли собі потрібне до виживленя збіжжя. Богато з тутешних родин оселялось в Уграх, приймало тамошні звичаї, а релігію звичайно лютеранську. Днесь до Угор не емігрують, ані на зарібки там не йдуть. Раз тому, що уміють вже справляти поля і луки штучними навозами, то знов емігрують на зарібки або і на сталий побут в Америку.

Ті, що тут лишають ся, працюють на гірській ниві. При скромній їді працюють на каменистій рілі із всеї сили. Прийдуть жнива то і в ночі при світлі місяця жнуть собі і другим помагають, при чім на перестанках ціле поле колише ся від характеристичних симфоній. Також душпастиреви виходять — на його прошенє — в ночі помагати при жниві, співаючи як згадано — свіцькі і побожні пісні, ті послідні передовсім до Матери Божої.

Судьба зробила Лемка осторожним, навіть недовірчивим. Його довіре треба здобувати. Впрочім не дивно. Опіки він тут від нікого не мав. Села в більшій части ще до р. 1903. були без шкіл. Коли я тут при кінці згаданого року прийшов, лише в моїм куті, не було ще школи в Боднарці, Волі цеклинській, Перегримці, Розділю, Вапеннім і Мацині.

Серед таких відносин радив собі нарід тим, що давав учити діти до дяка Першим підручником була біблія, другим псалтир. Днесь в згаданих селах є вже всюди школи. Очевидно всі діти і з тої науки не користали. Лемко любить учитись. Діти його дані до гімназії з дуже малими виїмками учать ся пильно, радо добираючись кусника хліба

Подивляти треба сей нарід в тім, що, уміє собі всюди дати раду. Наші Подоляни в тім відношенню се слаба травочка. Із сього виходить, що жебручих людей тут майже нема.

Відемні прикмети характеру лежать в зависти що до мастки і манії процесованя за найменшу дурницю. Впрочім кождий ще мало розвинений і необучений нарід подібно поводить ся.

Церков і обряд свій Лемко любить Горнеть ся до церкви, красної проповіді любить слухати. Сповідь великодню відправляє до одної душі, навіть до недужих — як є — треба іти по хатах. Храми радо украшує, порядок у них любить. Лише до будови будинків парохіяльних за тяжкий.

Огородження обійстя парохіяльного мабуть ніхто ще з тутешних парохів на основі закона конкуренційного не поставив.

Любить трудяшого душпастиря, такого, що свої обовязки повнить, проповідає, катехизує, ходить до школи.

Тому що сей нарід безумовно не є народом рабським, не можна в проповідях на нього нападати. Блуди картати, злі звичаї викорінювати він сам помагає і коли душпастир спільно з начальником громади хочуть злі звичаї викорінити, то вдіють се а нарід не є тому противний.

Деморалізований антикатолицькими впливами — як се впрочім відомо нарід заметушив ся. Послідний пароксизмічний клич: „Ані centa не плати українському священикови на Богослуженє“ кинений печатаним словом в великій мірі приймав ся. Автори його радувались, але не впали на слід слів „*hodie mihi cras tibi*“.

Душпастирі, котрим Провидіне визначить тут місце до праці, повинні узброїтись в любов до свого звання і народу, в терпеливість і розвагу. Для всіх душпастирів разом потреба тут взаємної любови і щирости богато, а то тому, щоби при труді і праці могли прийти вдоволяючі успіхи. Нарід тут дуже будуєсь тим, коли душпастирі у себе бувають і люблять ся. Ненависть всіляку з репертуару безумовно треба виключити, а на її місце поставити любов християнську і працю, котра едино дає певні результати і потіху і пошановане, навіть між чужими

Працювати треба над спасенєм душ, але не полишати майже в браку світської інтелігенції праці над добром матеріальним і просвітою. До сеї цілі послужать кружки „Сільського Господаря“, каси позичкові, котрі тут прегарно би

розвивали ся, читальні „Просвіти“ і бібліотеки парохіяльні. При чім треба би старати ся, щоби у кожній хаті, де лиш один член родини уміє читати, було св. Письмо, добрий молитвослов у кожного уміючого читати, історія України і видання „Сільського Господаря“, от приміром, „Взірцевий Господар“. Се мінімум могло би бути добрим зародишом родинного книгозбору

Із сказаного Всч. ОО. і Братя ясно виходить, що не треба боятись якогось страшного привиду, а сміло іти тут і працювати, працювати в єдності духа і серця

До сеї єдності повинно приготувати вже виховане даване в семінаріях. Без неї ми завсїгди будемо неначе ті, що в діаспорі, а всяке більше діло богате в наслідки не удасть ся. Не лише єдності, а зрозуміння тутешніх обставин потреба, щоби хосенною була праця і могла видати плід сягаючий не лиш на день завтрішний, але далеко в будучність. Нарід потребує тут теплої опіки, таких сердець, при котрих не чув би ся крайнім сиротою і попихачем. Тому то най тут приходять люди доброго серця і благорозумні

А впрочім Всч. ОО. і Братя, ідучи тут, най завсїгди молодими і великими будуть для Вас слова Спасителя: „Да никтоже вас прелстить“, „Будьте мудрі, як змії а чисті, як голуби“.

Новий конґруальний закон.

Закон з 28 марта 19 8, котрим устійнює ся підвищенє мінімального доходу і емеритальних поборів католицьких душпастирів як також мінімального доходу достойників та крилошан при митрополичих, катедральних і капітулах католицької церкви латинського, грецького і вірменського обряду.

За згодою обох палат державної Ради заряджую, як слідує:

Артикул I.

§. 1.

Квоти конґруї, які є устійнені в схемі I. закона про дотацію католицького душпастирства з дня 19. вересня 1898. В. З. Д. Ч. 176 підвищуєть ся а іменно:

а) для самостійних душпастирів

з 1200 на 2000 К.

„ 1400 „ 2200 „

„ 1600 „ 2400 „

„ 1800 „ 2600 „

„ 2000 „ 2800 „

„ 2400 „ 3000 „

„ 3600 „ 4200 „

б) сотрудників

з	00	на	1200	К.
„	700	„	1300	„
„	800	„	1400	„
„	1000	„	1600	„

Сотрудникам, котрі по припису або згідно зі звичаєм зобов'язані є до веденя власного домовства, підвисшуєть ся згадані підвишки о дальших 300 К.

§. 2.

§. 2. уступ 2, закона з 19 вересня 1898 В. З. Д. Ч. 176 змінює ся а на будуче має він звучати:

Сей мінімальний дохід підвисшуєть ся о 320 К для тих системізованих сотрудників, яким повірені є душпастирські довжности при церкві, що находить ся поза місцевостию парохії, та при ній вони мають урядовий осідок, а дальше для соборних вікаріїв, що є системізовані яко сотрудники при катедральних церквах. §. 10. уступ 1 і 2, закона з 19 вересня 1898 В. З. Д. Ч. 176 змінює ся, а на будуче має він звучати:

Завідателі опорожнених парохій одержують свою плату з релігійного фонда.

Ся плата нормує ся після висоти конгруї, яка припадає на дотичну парохію по думці схеми I, та виносить при парохіях о 2000 К конгруї 140 корон, при парохіях о 2200 К конгруї 150 К, а при тих парохіях, де конгруа є 2400 К і 2600 К квоту 170 К, а там де конгруа є 2800 К або більше квоту 190 К місячно.

Независимо від їх плати одержують завідателі опорожнених парохій додаток річних 300 К з релігійного фонда.

Схема II. закона з 19 вересня 1898 В. З. Д. Ч. 176 змінюєть ся дотично тих душпастирів, які перейдуть в стан спочинку по хвилі, від котрої сей закон стане обов'язувати, як слідує:

СХЕМА II.

для виміру емеритальної плати душпастирям, які стали неспосібними до праці:

а) для самостійних душпастирів, наколи конгруа системізована для в послідне заниманої душпастирської посади виносила 2000 К з часом служаи в душпастирстві або в иншій прилюдній церковній службі до 10 літ виносить емеритура 1000 К, від 10 до 20 лів 1100 К, від 20 до 30 літ 1250 К, від 30 до 40 літ 1600 К; від конгруи 2200 К виносить емеритура 1100, 1200, 1350, 1500 і 1700 К, від конгруи 2400 К виносить емеритура 1200, 1300, 1450, 1600 і 1800 К, від конгруи 2600 К виносить емеритура 1300, 1400, 1550,

1700 і 1900 К, а від конгруї 2800 К або більше виносить емеритура 1400, 1500, 1650, 1800 і 2000 К;

б) для сотрудників виносить емеритура 600, 700, 800, 900 і 1000 К.

Душпастирі, котрі перейшли в стан спочинку перед хвилею, від котрої сей закон став обов'язувати, одержать до своїх дотеперішних емеритальних поборів річний додаток 400 К з фонду релігійного.

§. 5.

В случаю особливших тілесних недуг душпастиря, котрого перенято в стан спочинку, а також тоді, коли промовляють за тим інші гідні узв'язднення обставини, може міністер віроісповідань виїмково признати тому душпастиреви висшу емеритальну плату як єму належить ся по схемі II, але найвисше до квоти 2400 К.

Артикул II.

§. 1.

Світским і законним священикам, о скільки вони по думці закона з дня 19 вересня 1898 В. З. Д. Ч. 176 мають право до доповнення законно устійненого мінімального доходу, підвисшує ся сей дохід кождоразово о 200 К по 3, 6, 9, 12, 15, 19, 23, 27, 31 і 35 літах служби, котру вони відбули, в душпастирстві або в иншій прилюдній церковній службі перед часом або в часі, від коли сей закон обов'язує.

§. 2.

Право до сеї підвишки започатковуєть ся з днем, від котрого сей закон обов'язує, а на будуче починає ся з першим днем місяця, що слідує по укінченню міродатного часу служби.

Підвишка мінімального доходу, припадаюча на основі попередньої постанови прислугує також по переході в стан спочинку, яко підвишка законно устійненої емеритальної плати.

О скільки та підвишка не находить покриття в доходах привязаних постійно до духовного уряду, покриває її релігійний фонд зглядно державна дотація того фонду.

§. 3.

Сю підвишку здержуєть ся на завсїгди або на обмежений час, наколи буде се в правильнім поступованю (§ 27 закона з 7 мая 1874 В. З. Д. Ч. 50) оречене.

Відступленє від наслідків такогої ореченя по порозумінню з єпархіяльним єпископом, є допустиме.

Артикул III.

Достойникам і резидеціяльним крилошанам державно узнаного особового стану митрополичих, катедральних і кон-катедральних капітул підвисшуєть ся квоти мінімального до-ходу, устійнені § 1. закона з 7 січня 1894 В. З. Д. Ч. 15 а іменно:

з 2400 на 3600 К.

„ 2800 „ 4000 „

„ 3200 „ 4400 „

„ 3600 „ 4800 „

„ 4000 „ 5200 „

Артикул IV.

§. 1.

Держителям церковних урядів поіменованим в III. артикулі прислугують підвишки устійненого там мінімального доходу в розмірах і під услів'ями II. артикулу сего закона в міру та після тривку укінчених літ в душпастирстві або в иншій прилюдній церковній службі перед осягненням сего уряду. За літа укінчені в характері професера богословія прислугують однак сі підвишки в розмірах додатків після старшенства служби належних в часі саме такої службової чинности.

Дальше підвисшує ся таким достойникам признаний найнижший вимір поборів що 5 літ служби укінченої в капітулі перед або в часі, від котрого сей закон обов'язує до включно 25 літ такої служби, кождоразово о 400 корон.

§. 2.

Право до сеї підвишки започатковуєть ся з днем, від котрого сей закон обов'язує, а на будуче починає ся з першим днем місяця, що слідує по окінченню міродатного часу служби. О скільки предвиджена в § 1. підвишка не находити покриття в доходах прив'язаних постійно до духовного уряду, покриває її релігійний фонд зглядно державна дотація того фонду.

Артикул V.

Право до належної на основі сего закона підвишки мінімального доходу належить зреалізувати через предложене зізнань (фасії) або в случаю его істнованя через заяву. Зізнане зглядно заява має буги подана до ординаріату в продовж двомісячного речення — а достойниками поіменованими в III артикулі до трех місяців — від дня, від котрого підвишка належить ся.

Для важних причин може сей реченець бути продовжений.

Підвишка, зглядно часть її, яка не находити покриття в доходах привязаних до духовного уряду, має бути признана від сего дня, від котрого право до неї заєстувало, накопи зізнанє (заява) було внесене в законнім або продовженім реченци. В случаю що має бути предложене зізнанє, а воно було подане по упливі законного або продовженого реченця, належить підвишку в цілости або в части признати від дня, коли фасія вплинула до краювої політичної власти.

Артикул VI.

Сей закон обовязує від 1 січня 1913. З тою самою хвилиною перестає обовязувати закон з 24 лютого 1907 В. З. Д. Ч. 56.

Додатки, які признано на основі міністеріяльного розпорядку з дня 21 падолиста 1917 В. З. Д. Ч. 453 належить в частях припадаючих за час від 1. січня до 30 червня 1918 потрутити від підвижок належних на основі сего закона.

Артикул VII.

Переведенє сего закона поручаю Мому Міністрови Віроісповідань і Просвіти і Мому Міністрови Скарбу.

Баден, 28 марта 1918.

Карло в. р.

Зайдлер в. р.

Цвіклінські в. р.

В С Я Ч И Н А.

Заява українського католицького духовенства в справі холмській. На зборах тов. св. Ап. Павла, які відбули ся у Львові дня 27 марта с. р., зібране духовенство всіх трьох галицьких епархій в числі більше двох соток людей зложило отсю торжественну заяву:

„Греко-католицьке духовенство всіх трьох галицьких епархій, згуртоване в товаристві св. Ап. Павла, витає з правдивою радістю повстане незалежної Народної Української Держави, яка по довголітнім поневоленю станула до самостійного державно-політичного житя і злучила в собі більшу частину українських земель в одну державну цілість.

Греко-католицьке духовенство особливо витає прилученє прастарих українських земель Холмщини і Підляша до матерньої Української Держави, як факт повної справедливості, який обидває...

етнографічній перевазі корінного українського елементу так греко- і римо-католицького і „православного“ віроісповідання.

З обуренням п'ятує греко-католицьке духовенство безоглядне форсоване на сих українських землях польонізації і латинізації і з болем серця констатує, що нинішнє польське духовенство веде дальше сю безоглядну боротьбу против св. Унії і греко-католицьких священників, як її вело воно колись за часів уніятських єпископів Методія Терлецького, Якова Суші, Макс. Рилла і других архипастирів уніятської церкви, які в своїх тяжких переслідуваннях мусіли часто удавати ся зі скаргами перед св. Римський Престол на латинську єрархію і своїх польських собратів за зазнавані кривди і пониження.

Греко-католицьке духовенство просить св. Апостольський Престіл о реституоване св. Унії на тих давних землях, перепосних мученичою кров'ю за Неї, а не за латинство. Сеж бо землі, на яких відбули ся найважніші події в історії св. Унії. А саме: В Дорогичині король Данило одержав королівський вінець з рук папського легата. У Холмі працював для скріплення св. Унії великий єпископ Методій Терлецький (1630 – 1649), до котрого були сказані слова Урбана VIII. Папи: „*O mei Rutheni, per vos Orientem convertendum spero*“. У Берестю наша Церква зєдналась з Римом, який нам заporučив наш обряд, не бажаючи сего: „щоби ми стали латинниками, тільки католиками“.

Тут лежить Замостє, де відбув ся наш найславніший синод, який вплив нове жите в організм нашої уніятської церкви. Тут бо лежить Біла, яка переховала нам мощі св. Священномученика Йосафата, опікуна св. Унії. Коли-б отже на ті землі не мала св. Унія вернути, то сей факт став би живим документом браку опіки над св. Унією і убив би ідею поширення св. зєдинення на Сході.

Українське католицьке духовенство висказує свій жалъ, що австрійські окупаційні власти ідуть цілком на руку польонізаторським змаганням імперіалістичної Польщі, не допускають греко-католицьких священників до душпастирської праці над опущеним народом, а за те попирають цілу масу шовіністів з Галичини, учительок, урядників і т. д., які тероризують українське корінне населене Холмщини і в наслідок того в злім світлі представляють окупантів перед цілим культурним світом.

Українсько-католицьке духовенство жадає остаточної ратифікації українсько-австрійського мира і віддання сих земель властивому господареві сих областей, за якого уважає єдину українську, народну республіку, котра своїми універсалами проголосила свободу віри і тим заporučила привєрненє св. Унії і її гарний розвиток.

Загальні збори Товариства св. Апостола Павла. Товариство священників ім. св. Павла відбуло дня 27. марта

с. р. свої щорічні загальні збори при великій участі своїх членів. Понад дві сотки духовенства зіхалось, щоби нарадитись над важними справами теперішньої хвилі, та заохотитись взаємно до дальшої праці для Церкви і народа. Народи велись під проводом спершу о. дек. Теод. Богачевського, а опісля о. шамбеляна д-ра Ст. Юрика з Золочева, а пошанував їх своєю присутністю Преосвящений луцький єпископ Йосиф. Уступаючий виділ подає устами свого голови о. сов. Ал. Стефановича звіт зі своєї діяльності, яка мимо тяжких умов воєнного часу зазначила ся вельми додатно в історії Товариства. Опісля слідував реферат про таку важну справу, якою є для нашої Церкви і народа справа холмська.

По вичерпуючій дискусії духовенство зіbrane в числі більше як двох соток зложило в сій справі торжественну заяву. Заяву сю зложило зіbrane духовенство однодушно серед грімких оплесків, і многі священики зголосили свою охоту поїхати в Холмщину на місії, скоро буде лиш зломаний протиуніяцький опір воюючої Польщі. Другий з черги реферат був відчит о. Юл. Дзеровича: „Про суспільну працю духовенства і про підготоване до неї“. Референт зазначив, що наше духовенство все щиро працювало не лиш для Церкви, але брало живу участь в суспільній праці над народом, чого доказом хочби сей прегарний день 3. марта, який міг бути лиш доказом успішної праці в національно-культурнім напрямі нашого духовенства серед нашого народу. Наше духовенство бачучи тепер війною проріджені ряди серед світської інтелігенції, а з другого боку через воєнні обставини здвоєну роботу, радо бере сей тягар на себе і бажає до сеї нової, здвоєної праці підготуватись вже в семінари, на окремих суспільних курсах, через видаване спеціальних книжок і т. п. По горячій дискусії збори одобрили однодушно поставлені в тім напрямі резолюції референта. Третій реферат був о. сов. Ал. Стефановича в дяківській справі. Референт зазначив, що теперішня війна в двох напрямках уємно вплинула на справу наших церковних хорів. По перше затрачують ся наші гарні церковні напиви, яких навіть чужинці подивляля, а друге, проріджують ся ряди добрих дяків, яких багато погинуло на війні, що лихе дотоване дяків не дуже то заохочує приучувавись дяківства. Треба отже давні напиви церковні точно списувати і їх плекати по дяківських школах, які повинні повставати старанем наших Ординаріятів. Таку школу повинна утримувати також обновлена наша Ставропігія, яка повинна не утримувати гімназійну бурсу, бо на се є окремі товариства бурсові, а утримувати промислово-дяківську школу, щоби дати дякам спомогу по при церковний спів научитись і якого ремесла. Такий дяк мав би матеріяльне обезпечене і був би справді культурним чинником в селі. З черги наступив реферат о. Леоніда Лужницького о опіці над молодіжю, яка через позба-

влене опіки родичів та старших дичіє та нидіє. Дуже гарному відचितові прислухувалась вже проріджена задля пізної пори аудиторія і тому вказаним було би, щоби сей відчит, як знамените руководство в душпастирстві над молодіжю, був випечатаний в „Ниві“, щоби і ширший загал духовенства міг з ним познакомити ся — і після него працювати. Наконєць відбулись вибори до нового виділу. Через аклямацію на внесене о. Семкова з Миклашева вибрано слідуєчий виділ: о. Юліян Дзерович голова; о. Теодозій Лежогубський заступник голови; отець Евген Монцібович писар; о. Ал. Малицький касієр; о. І. Лучинський бібліотекар. Крім того до виділу увійшли: о. Ал. Стефанович; о. д-р С. Юрик, о. Леонід Лужницький, о. Леонтій Куницький, о. Ал. Радзикович, о. д-р Гавриіл Костельник.

В справі патронату. В львівськім тижневнику „Будучина“ ч. 9. знаходимо під заголовком „Як розв'язати справу патронату?“ статю, яку ось тут передруковуємо:

Наші церковні справи а тим самим і народні терплять дуже від пониження нашого духовенства, якого причина: патронат.

Є в йому щось з панщини а навіть відносин і залежності від іновіріїв. Представмо собі обставину, що священник не може стати парохом без згоди пр. протестанта пана, коли є він власником села, де парафія опорожнила ся. Представмо собі, що коли знищить ся церква, треба наново відбудувати або перевести які небудь напрямки а власником села є пр. жид, то священник мусить просити жида, щоби він дав шесту часть на покритє коштів адаптації чи будови католицької церкви. Жид може й спротивити ся будові або віднові церкви, вносити рекурси й справу літами відкладати. Духовенство привикло до того пониження, як той віл до ярма, все і всюди нарікає справедливо на сей середновічний, незрозумілий для культурного чоловіка припис а змінити його не в силі. Коли додамо, що панки колятори не презентують на парохію ревного священника патріота, який часто 20 літ а навіть ціле своє житє за те тиняєть ся з місця на місце по голодівках, то зрозуміємо, яку кривду поносить не тільки священство, але цілий нарід і наша національна справа.

Чи можна сьому зарадити й змінити сей стан? Скажемо, що можна, а навіть вже крайна пора се зробити. В парламенті прийде ся справа може й на дневний порядок і рішать її в дусі жадань німецького клира. Для нашого вийде якась модифікація і дальший патронат може в дещо зміненому виді. Тому наше духовенство повинно на нашу думку через своїх послів а передовсім єпископат жадати окремого, відповідно до наших обставин поладнання сей кривди.

Найлучшим виходом і поладнанєм справи патронату був би сей спосіб: Наша церква зрікаєть ся тих датків шестої части, яку колятори доси ніби платили на будову

церков і ерекціональних будинків. За те, коли деканат має пр. 20 парохіяльних церков а 10 філіяльних то кожда парохіяльна церков згл. церковне брацтво складає річно на будови церков і будинків згл. їх віднову в своєму деканаті по 300 кор. а філіяльна по 150 кор. Тоді кожний деканат мавби 7.500 кор. річно і в протягу 20 літ кожда церков дістала би по 7.500 кор. на сю ціль. В дійсности не потребувало ся би стільки гроша, бо церкви стоять сотками літ а колятори, як се досі з практики знаємо, не давали за цілий рік в цілім деканаті навіть 5.000 К.!

Друга справа, котра вьажеть ся з сею справою, се справа презентованя пароха, котра тоді була би незалежною вже від пана колятора. Ся справа на око також трудна до розв'язаня, але її можна ось в який спосіб поладнати:

При наданю презенти має єпископ 3 голоси, консисторія два, представник духовенства деканату, в котрому парохія опорожнена є до наданя вибираний щорічно має один голос а вкінці церковне брацтво опорожненої парохії згл. його представник також один голос. Таким чином голосують 7 презентантів вкидаючи до урни за кандидатом білі кульки, проти його — чорні. Презенту оголошує єпископ. Надаваня парохії відбувало ся би два рази в році 15. марта й перед 15. жовтня. Сей спосіб поладнання справи патронату був би найсправедливіший і найпростійший. Відпали би тут всякі протекції, жалі на консисторію, єпископа, мало би голос деканальне священство а також парохіяни, для котрих парох є призначений.

Розведіть Всечеснійші Отці духовні агітацію в тім дусі й жадайте сеї реформи, яка вас освободить з нечуваного дотеперішного пониження а тоді буде й більше поваги й більше добра для Церкви й народу.

Сеї справи не можна занехати, бо як її тепер не поладнаєть ся, то кориснішого чау мабуть і не буде так скоро.

Сю справу підносіть на зборах тов. св. Павла, домагайте ся інтервенції єпископату, вносіть меморіяли до правительства й домагаймо ся від послів, щоби її так ставили і то окремо для нашої Церкви а не в звязи з римо-катол. німецьким клиром, бо наші відносини ріжняють ся від їхніх діаметрально. — Романецький.

Від Адміністрації.

Просить ся надсилати залеглу посліплату за рік 1917.

В книгарни Мехитаристів, у Відні

(Wien, VII, 2, Mechitharistengasse 4)

можна дістати отсі книжки :

Dr. J. Pelesch — Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom, von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, 2 томи брошуровані, без порта К 14.

Др. Юл. Пелеш — Пастирське Богослiвє, брошуроване, без порта — К. 9.

— Апостоли. й евангелія на кождий день в році, брошуроване без порта К 10.

Фірма

A. FREMMJCKS SÖHNE,

WIEN, VI. Webgasse Nr. 43

механічна ткальня шовку і матерій на церковні ризи

поручає Влечесному Українському Духовенству гр. кат. обряду свій також тепер ще богато заосмотрений склад церковних матерій з особливим узглядненєм українських а спеціально літургічних взірців в багатім виборі, як також готових риз для гр. кат. обряду від найбільш поединчих до найбогатших.

На жадане висилаєсь прібірки матерій і цінник безплатно. Замовлення, також всякі наприви риз, виконуєсь якнайскорше.

Церковна Торговля

∴ „ДОСТАВА“ ∴

СКЛАДИ:

У ЛЬВОВІ УЛ. РУСЬКА 20. — — — — —

— — — — — В ПЕРЕМИШЛИ РИНОК 26.

в Станиславові на разі замкнений.

Канцелярія Дирекції: Львів ул. Домініканська 11. І поверх.

Поручає Вся: Духовенству всяку утвар церковну по можливо найдешевших цінах.

Приймає до золоченя чаші і инші речі церковні.

= „СВІТ“ =

ілюстрований місячник — — — — —
літератури і мистецтва

виходить у Львові, в половині кожного місяця
під редакцією М. ГОЛУБЦЯ.

— Передплата: —

— — На цілий 1918 рік виносить 14 кор, — —

— — — — На пів року 8 корон. — — — —

Цілорічні Передплатники дістануть

— — — — **ДВІ книжкові премії.** — — — —

Комплети „Світа“ з 1917 р. тільки для нових Передплатників
по 10 кор. від брошур. примірника.

Зразкові числа шлемо відворотно.

Редакція і Адміністрація: Львів Куркова ч. 11.

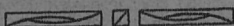
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Якова Стшеме 15.

З М І С Т:

М. Г.: Наше церковне право	138
свиц. Др. Гавриїл Костельник: Християнство а демократизм	139
свиц. Олександр Коренець: Христос в євангеліях — особа історична	143
свиц. Леонтій Куницький: Над Босною.	149
свиц. Симеон Біленький: Що таке екзорта?	159
свиц. А. Галандюк: Ще про потребу реформи в нашій Церкві	167
свиц. Павло Штокалко: На струнах гуслий	169
Нові книжки	174
Всячина	175
Від Адміністрації	174
Оголошення.	

ЛЬВІВ 1918.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
чотирох до п'ятих аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокі число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Якова Стшеме, ч. 15.

Приймаєть ся передплата

на

„Всесвітню Бібліотеку“

а саме на такі випуски:

Арістофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка.

В. Короленка: Без язика, оповідання в авторизованому пер. Петра Дятлова, друкуєть ся.

Д-ра Д. Донцова: Українська державна думка і Європа, політична розвідка, друкуєть ся.

Ю. Кміта: Два циклі, новелі з бойківського життя, зі вступом про автора, приготовляєть ся.

Марк Твейна: Веселі оповідання, в перекладі Петра Франка, приготовляєть ся.

Передплата віносить на отсіх пять випусків **12 К** (в подрібній продажі ціна їх буде більшою) тому просимо надсилати передплату і замовляти на адресу: [REDACTED]

Івана Калиновича в Бориславі.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 5.

Львів, за май 1918.

Рік XIV.

Наше церковне право*).

В хвилі, коли появил ся новий кодекс канонічного права, ми знов опинили ся на розстайній дорозі. Одні сказали; „новий кодекс відносить ся тільки до латинської церкви, нас обов'язують давніші права“; другі відповідали: „всі права нового кодексу ео ірсо і нас обов'язують“. Міркування одних і других записані були на сторінках „Ниви“. Ся розбіжність думок є вірним образом цілого розвою нашого церковного права та нашого обряду. Ми не знаємо, що нас обов'язує. Ми не маємо усталених канонічних норм. Тому не зайвим буде пригадати деякі принципи та норми, які наше церковне жите викувало собі, навести промахи, які ми з причини незнання чи в розгарі борби політичної чи обрядової поповнили.

1. В нас нема генетичного розвою церковної дисципліни. Ми часто спиняли той розвій. Часом приймали без найменшого розбору всі приписи латинського канонічного права, хоч ніхто нас до того не приневолював, ні в житю нашім церковнім не було до сего конечної потреби. Деколи, коли наші мрії літали по Росії та далекім Сході, ми були переконані, що нашим ідеалом повинно бути право східне або скажім докладнійше, право, яке віками виробила собі східна православна церква, передовсім в Росії та Царгороді. Ми забули, що там на вироблене церковної дисципліни впливали не тільки відмінні погляди догматичні, але також инші обставини політичні, національні та державні. Те було одною з причин, що ми не придержували ся ясних приписів, які Ап. Столиця видавала для нашої церкви. За се по-

*) Редакція не годить ся з усіми думками шан. о. автора; дискусія на порушену тему дуже пожадана.

чули деколи з Риму терпкі слова докору та нагани. Ми на се реагували, ми не розуміли, чого Рим від нас хоче.

В нас нема систематично опрацьованого канонічного права. Ми вчили ся з латинських підручників канонічного права. Підручник Нікоровича, проф. права в Перемишли, годі причислити до числа наукових підручників. Історія еп. Пелеша, хоч має цінні замітки, що відносять ся до нашої церковної дисципліни, прихвально доторкує партій з канонічного права. Право супруже др. Масцюха, хоч добре оброблене, се тільки частина мала з цілого церковного права. Підручник права, зладжений прал. Бачинським, се більше популярна, як наукова книжка.

На університеті у Львові ми не маємо осібної катедри для нашого канонічного права. Paliwoda-Jaszowski, хоч в своїм підручнику дещо виписали з синоду Заможського та Львівського, не відтворили цілого образу нашого церковного життя, не подали докладно цілоти нашої церковної дисципліни.

Професори канонічного права в Стаміславозі та Перемишли, обтяжені крім професури заняттями та працями по консисторіях та де инде, фізично не в силі зладити відповідний підручник. Тому на часі (і для нас) Папа Венедикт XV. покликав до життя 15. жовтня 1917 новий інститут науковий („Institutum Pontificium studiis rerum orientalium provehendis“) в Римі. Він має стати на висоті модерної наукової методи. Має обнимати дволітний курс (для тих, що укінчили всі богословські студії). На ній мають бути викладані: православна догматика з патрологією, історичне та патристичне богослов'я; східне церковне право; східні літургії; свіцька та церковна історія сходу; орієнтальні літератури та східні мови. Інститут має бути вивінований добірною та багатою бібліотекою. Підлягає безпосередно конгрегації для східної Церкви. (A. A. S. IX. 531 sq.).

І наші священники, що хочать працювати на науковій ниві, мусять, коли обставини воєнні позволять, скористати з викладів професорів названого інститута.

Дальшою перешкодою, що спиває розвій нашої церковної дисципліни, був демородний, нам питомий, орієнталізм. Ми не числили ся з вимогами життя, з розвитком церковної дисципліни в нашій церковній життєвій; — ми залюбки звертали наші очі до Москалів чи Греків, від них вчили ся церковного права. Єпископи Полоцькі 18. віку, Лісовський та Красовський, як також політики церковні Галицькі 60-ти та 70-ти років 19. століття — се приміри, як ми кидали ся на всі боки.

В нас нема різького розділу між церковною дисципліною а обрядом, приписами літургічними. Розділ такий доконче потрібний хочби з тої простої причини, що ми об-

рядом подібні до східних, а що до дисципліни по більшій часті прийняли право захadne.

Се здебільша причини, що відемно виливали на розвій нашого церковного права.

На будуче маємо надію, що з відновою державного життя на Україні на нові шляхи вступить і живе церковне не тільки між католиками, але і православними Українцями. Запорукою сеї надії є крім національних мотивів сильніше релігійне пробуджене в нас в Галичині, охота до наукової праці нашого молодшого клиру та нова конгрегація, яку папа Бенедикт XV. *motu proprio* д. 1 мая 1917 створив (*S. Congregatio pro Orientali Ecclesia*). Вона зачала свої функції 1. грудня 1917. та перевяла всі агенди від пропаганди. Вона вивінована у всі власті та привілеї в справах східної церкви, які в справах латинської церкви поділені є між ріжні конгрегації. Предсідником є сам папа. Виняті з під її власті тільки справи, якими займає ся *S. Officium* (*A. S. IX. 529*).

Новий кодекс в каноні 257. так правно сформулував власті названої конгрегації: „§. 1. *Congregationi pro Ecclesia Orientali praeest ipse Romanus Pontifex. Huic Congregationi reservantur omnia cuiusque generis negotia, quae sive ad personas, sive ad disciplinam, sive ad ritus Ecclesiarum Orientalium referuntur, etiamsi sint mixta, quae scilicet sive rei sive personarum ratione latinos quoque attingant.*

§. 2. *Quare pro Ecclesiis ritus Orientalis haec Congregatio omnibus facultatibus potitur, quas aliae Congregationes pro Ecclesiis ritus latini obtinent, incolumi tamen jure Congregationis S. Officii ad normam Can. 247.*

§. 3. *Haec Congregatio controversias dirimit via disciplinari, quas vero ordine judiciario dirimendas judicaverit, ad tribunal remittet, quod ipsa S. Congregatio designaverit (can. 257).*

До конгрегації св. *Officium* належать: *privilegium Paulinum*; *impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis* та їх диспенза; *censura librorum*; *vigilantia super doctrinam fidei et morum* (can. 247).

М. Г.

(Далі буде).

Свщ. Др. Гавриїл Костельник.

Християнство а демократизм.

Між апостолами один був з висшого роду, горожанин римський — св. Павло. Та якраз він своїм житєм найкрасше показував, як той, хто хоче бути першим, має бути всім

слуга. Він і наукою вияснював, що Христос зносить значіне всіх вульгарних різниць між людьми: „Нема Жидовина ні Грека; нема невільника ні вільного; нема мужеського полу ні женського: усі бо ви одно в Христі Ісусі“*) (Галат. 3, 28). Подібно: „де нема Грека ні Жидовина; обрізання і необрізання; чужоземця і Скита; невільника і вільного, а все і у всьому Христос“. (Колос. 3, 11). „Обрізане ніщо і необрізане ніщо, а хоронене заповідий божих“. (І. Корин. 7, 19).

„Невільником ти покликаний? не журись; а коли можна й вільним стати ся, радше тим користуй ся.

Покликаний бо у Господі невільник, той визволений у Господа. Так само хто вільним покликаний, то невільник Христов.

Ціною ви куплені; не робіть ся невільниками людськими“. (І. Коринт. 7, 21—23).

Сі всі слова є виповіджені зі становища релігійного, та вони вдійсности опреділюють також суспільне положене чоловіка християнина.

* * *

Ніхто з учителів релігії не умів так обмежитись на самій релігійній сфері, як Христос, але також ніхто релігійними підставами не зумів так опреділити зовні релігійні річі, як Христос. Лиш слово-два потребував Христос висказати, лиш замість одного слова ужити іншого слова, і раз на все скодифікував би суспільний лад для християн — знайшов би ся на суспільній становищі. Замість: Всі ви є діти одного Отця: потребував Христос сказати: Не може бути між вами рабів! А замість: Не називайте ся учителями! — потребував сказати: Не буде між вами князів!—і всьо було би раз на все порішене. Але Христос так не сказав, Він так не міг сказати. Новочасні учителі суспільних порядків нераз закидають Христови, начеб Він ще не потрафив взнести ся на суспільне становище, начеб ще не бачив ваги тої проблеми. Так у нас Драгоманів: „були тай є недогляди в самій науці християнській про правду і милість. Наука та не звертає уваги на громадські порядки в людськім житю, а звертає ся лише до кожної особи окремо, обіцяючи їй царство небесне за милість і пекло за немилість“. („Рай і поступ“, IV. розділ). Люди, що так говорять, не розуміють — не хочуть зрозуміти духа і задачі релігії. Вони за-

*) На підставі таких висказів св. письма Нов. Завіту деякі раціоналісти припускають, що Христос хотів заложити козмополітизм але се мильна думка. Христос лишає державу поза своїм кругом діляння, а звертає увагу на ті ціни в людськім житю, які перед Богом мають значіне.

ступують релігію наукою про громадські порядки (соціологією), тож думають, що правдиві учителі релігії також так повинні поступати!

Христос звертаєть ся до кожної особи окремо — се правда, але чиж се не є найосновнішє в людськїм житю? Чи се не вистарчас для релігії? Чиж не складають ся всі товариства з одиниць? Чи не є остаточною цілюю кожного товариства — одиниця (добро одиниці)? Чиж ви-находець азбуки має писати словарці всіх язиків, котрі будуть користати ся тою азбукою? Чи се можливе? Суспільні порядки підлягають розвоєви, залежать від многих обставин (від просвіти, традиції, спеціального положеня народу ітд.), а правдива релігія не може підлягати такому розвоєви. Впрочім: тиранія, нелюдність є можливі в якимнебудь суспільнім укладі; сам суспільний уклад без моральних підстав ще не убагородненє чоловіка. А питомою цілюю релігії є убагородненє чоловіка. Суспільні форми будують державу, а Христос не будував держави, але „царство бже“. Тому Він і мусів звертатись до кожної людини зокрема. До царства божого дістають ся не народи, але осібняки. Коли Христос учив: Хто хоче бути між вами перший, най буде всім слуга — а не так, як се дієть ся у поган, — чиж Він тим не обняв всі можливі людські становища і положеня? чи не звязав тими словами саму людську совість, саме серце? Се загальне правило для убагороднення чоловіка ; а колиб Христос учив: Не буде у вас князів — так, як у поган, — то се моглоб статись тільки мертвою формою в християнських народах; самого серця, самого жерела людського житя та форма не доторкала ся би. Христос, яко учитель релігії, яко обновитель людської душі, не міг ставляти приписів для суспільного житя, бо тим Його наука стала би ся мертвим шабльоном. Так сталось в старім завітї в жидівськїм народї. Тут релігія обіймала також громадські порядки до найменших подробиць. І що сталось? Зміняли ся віки, обставини, люди, і нарід жидівськїй відай ніколи не стосував ся точно до своїх кодифікованих громадських порядків. Се і те, що було вигіднійше, відповіднійше до обставин, вибиралось, а решта лишилась мертвою формою. Вже Мойсей добре зрозумів вагу громадського житя, а Христос мав не доглянути ваги сеї проблеми? Яке в тім нерозумінє Христа! Що Мойсей порішив „аритметично“, Христос порішив „альгебраїчно“ — для всіх людей і всіх часів.

Релігійно-моральна Христова ідеологія, як се тягом підносимо, безпосередно ніщо не говорить про се, якими повинні бути суспільні порядки в христ. народів. А се лише з тої причини, що вона обмежуєть ся на релігійне становище. Коли однак неупереджений а просвічений християнин ставить

ся на суспільне становище (що є природною людською потребою), і з нього приглянеться науці Христовій, то легко зрозуміє, що після духа сеї науки громадські порядки повинні бути такими, щоби між людьми вирівнати вульгарні ріжницьі, усунути матеріальні ціни (ціна крові), щоби „перший був всім слугою“ с. є. щоби нарід не жив для володаря, але володар для народу ітд. А се те саме, що проповідує нинішній „соціологічний гуманізм“. Тільки що сей „гуманізм“ ширше розвалковує ті ідеї.

Се таки дійсно так! Христос, тільки Христос уможливив нинішній „соціологічний гуманізм“. Він, а не хто инший, заложив основи того поняття про чоловіка, яке, як ми переконались, лежить основою для нинішнього демократизму. Вправді, декотрі старинні філософи також висказали деяке мудре слово про чоловіка, про людське житє, але їх заслугу годі порівнювати з Христовою. І так: 1) цілість науки тих філософів ніколи не була так звязлою, природною, як се є у Христа; 2) підвалини їх науки ніколи не лежали так глибоко, як се є у Христа; 3) вони ніколи не могли ділами та житєм поперти свою науку так, як Христос; 4) ніхто з них не потрафив так переробити світ, так поширити свою науку, як Христос.

(Далі буде).

Свщ. Олександр Коренець.

Христос в евангеліях — особа історична.

Опроче трудно бути певним, чи Йосиф Флявій, що зовсім виразно говорить (і то дуже додатно) про Йоана Хрестителя¹⁾, про апостола Якова,²⁾ брата (читай свояка) Христового³⁾ — не говорить і про самого Христа,⁴⁾ та ще ско-

¹⁾ Antiquit. Jud. XVIII, 5, 2: Був се гарний чоловік і упминав Жидів прикладати ся до чесноти і справедливості взаємно між собою і побожність зглядом Бога виконувати і до хресту приходити... Та коли також инші до нього звернули ся (бо вони через слуханє його бесід до найвишшого ступня були зворушені), так бояв ся Ірод, що так могутний вплив на товпу міг би спровадити заворушенє, (так як все здавало ся робити після його ради), тому він уважав ліпшим через страченє запобічи якимсь його плянам обновним, чим після наступившого перевороту мусіти жалувати дізнаного упадку. Так зівстав Йоан через зависть Ірода увязнений і у вище згаданім замку Махерунт осаджений і там убитий. А нарід уважав програму Ірода Антипи у війні з арабським королем Аретою (з причини спору граничного в Іамалікітіс, а властиво за доньки Арети а жінки Ірода, котру він по довщім пожитю-подружжїм зрадив для Іродїяди), як кару Божу за смерть Йоана Хре-

ро зважимо, що апостол Яків у нього виразно називає ся „братом Ісуса, котрого називають Христом“!⁵⁾

Про Якова, брата Госп. говорить Ориген в своїм коментарі до Маття (Commentin Matth. T. X, с. 17. Migne. Patrol graeca T. XIII), що так дуже визначив ся той Яків між народом через свою справедливість, що Йосиф з своїй Археології бажаючи пояснити, чому нарід так много витерпів — що і святиня зістала збурена, каже, що воно стало ся через гнів Божий за те, чого допустили ся супроти Якова, брата Ісуса, що Христом називає ся (I. XX. 'Ιωδ. Ἀρχαι. с. 8. Flavii Iosephi Opera... Oberthür 1783, Lipsiae, T. II. p. 1122 i Naber Lipsiae, 1893. t. IV. p. 295). Далше підносить Оригенес (Comm. T. X. 17) як уваги гідне, що Й. Флявій виставляє Якову так гарне свідцтво, хоть в Ісуса, як Христа не вірив — та каже, що і нарід відчував, що терпів се за Якова. А саме, в межичасі по смерти прокуратора римського Феста а приходом його наслідника Альбіна (р. 62. по Хр.) настала в Брусалимі страшна анархія, котру первосвященник Ананія, син архієрея Аниї звисного нам з історії мук і смерті Ісуса Христа використав на се, щоб позбути ся ворогів своїх — кажучи їх на підставі присуду народного укамінувати (Schürer. Geschichte d. j. V. T. I. стр. 546—581). Між убитими в той спосіб був також Яків, брат Ісуса Христа: ὁ ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτοῦ... (Oberthür, T. II. p.

стителя. (Flavii Iosephi Opera omnia graece et latine excusa ad editionem Lugduno-Batavam Sigeberti Haverkampii... F. Oberthür Lipsiae 1783. T. II. стр. 890.; S. A. Naber, Lipsiae 1888. T. IV. стр. 157). Міцне се у Й. Флявія, знане вже Оригенесови (contra Cels. I, 47), цитоване також в цілості через Евсевія (Hist. eccl. I, 11, 4—6, Demonstr. evang. IX, 5, 15) мало хто збиває: wird nur selten angefochten — як признає сам Schürer (Geschichte d. j. V. I, 438²⁴) і він тому відай — що не може його автентичности заперечити, толкує користний суд зі сторони Й. Флявія про Йоана Хрестителя — лиш як аскега і учителя моралі, але не як великого пророка і предтечі маючого прийти Месії.

²⁾ Ant. XX, 9, 1; Hegessippus (у Евсевія 2, 23, 11—18); пор. Мат. 13, 55; Марк. 6, 3.

³⁾ Schürer, Geschichte d. j. Volkes. I. 548, піддає в сумнів слова Й. Флявія Ant. XX, 9, 1 (Oberthür, T. II. стр. 1133; Naber T. IV, стр. 301): τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτοῦ — die Echtheit dieser Stelle sehr fraglich ist. Що до Йоана Хрестителя, каже Schürer тамже, що Й. Флявій, помимо всеї своєї лояльності для Цезарів, не бажаючи порушувати обітниць Месійних: про Йоана Хрестителя міг говорити — Günstling der Cäsaren, Johannes des Täufers konnte nun Josephus allentals gedenken, ohne der Messianischen Hoffnung Erwähnung zu thun. Що иншого було би про Христа говорити — Bei Christo wäre dies nicht mehr möglich gewesen! A Bratke (The I. Literaturblatt 1894, Nr. 16—17) звертає увагу на одно місце з реферату про диспути на дворі перським (Сасанідів) між Греками, Жидами і християнами. Тоді зібрано там також свідцтва Жидів про Христа, і як уступ з майбутнього первісного тексту автентичного свідцтва Йосифового зачитовано: Ὡσιππος ὁ συγγραφεὺς ὁμῶν, ὅς εἰρηκε περὶ Χριστοῦ ἀνδρὸς δικαίου καὶ ἀγαθοῦ, ἐκ θείας χάριτος ἀναδειχθέντος σπρίστου καὶ τέρατων εὐεργετούντος πολλούς (Texte und Untersuchungen von Gebhardt und Harnack, Neue Folge IV, 3, 1899). Однак пізніше в своїм Commentar-i (стр. 223—227) той сам учений склонює ся признати, що є се лише неавтентичний додаток до Йосифового тексту.

⁴⁾ Gl. Kurt Link. Veterum de Jesu testimonia. С I. p. 7. 8.

⁵⁾ Гл. Оповідане Hegesipp-a, Euseb. Kirchengeschichte III с. 20. Stigloher. I В. Пор. Гал. 1. 9.

1132., Naber T. IV. p. 301), що в тексті Йосифовім (Арх. XX, 9, 1) читав вже Євсевій (Hist. eccl. II. 23, 21–24).

Крім того Оригінес, щоби доказати віродостойність донесеня про хрест Ісуса, що збивав — як повага через Цельзія (с. Cels. I. 41) наведений Жид, зібрав (с. Cels. I. 47, Migne T. 13. p. 747) все, що з того посередно доведового матеріялу найшов в тій мірі у Йосифа, а саме: крім висше обговорюваного свідоцтва (Antt. XVIII, 5, 2), свідоцтво його про Якова, брата Ісуса, кажучи так: Той сам (Й. Ф.), глядячи за причиною, чому Єрусалим зівстав збурений і святиня зрівнана з землею, не каже вправді, як повинен був сказати, що причиною були напасти, які Ісусови сподіяли та смерть, що її Христови, через пророків обіцяному завдали; однак наче мимохіть не багато від правди відбігає, скоро каже, що воно стало ся Жидам тому, щоби Яків праведний, що був братом Ісуса, що називає ся Христос, був відомщений, бо забили того найсправедливішого чоловіка. І знов говорить Оригінес (с. Cels. II. 13 fin.): Тит зрівнав з землею Єрусалим. Що вправді, як оповідає Йосиф стало ся зза Якова праведного, брата Ісуса, що називав ся Христос, однак як сама правда собою голосить, зза Ісуса того Христа що є Божим Сином (Migne, Patr. gr. T. 13. стр. 825).

Та чи можливе, щоби Й. Флявій, що — як сам оповідає, через довший час перебував в Римі за цісаря Нерона і тим самим про його нечувану жорстокість супроти християн багато мусів знати, — що діло своє писав в тім самим майже часі, що Тацит — той Йосиф Флявій, що у вітчизні Христа уродив ся і тамже виріс — навіть стільки не знав про Христа, що Тацит?

Надто в р. 98, коли він своє діло писав, були вже давно євангелія написані і не лише в Палестині, але також і поза її границями далеко вже знані.⁶⁾ А так припустивши навіть, що Й. Флявій дійсно жадним словом про Христа і християн не згадав, то ще в даних обставинах не буде воно доказом, що він дійсно про Христа і про християн не знав — бо о чімсь не писати, не є то само, що о чімсь не знати! Опроче Й. Флявій, протегований Нерона і приятель його жінки, ославленої Саббіни Поппеї — сказати можна на підставі того, що о нім пишуть історики, пр. Гольцварт, се письменник досить підозрілої кондуїти. Пишучи свій твір *ad Romanos Judaeis captandos*, здібний був з розмислу про щось не згадувати, або щось тенденційно представити. І взагалі, як тодішні автори поганські не охоче згадують про Жидів з погорди до них, так знов жидівські, з антагонізму і ненависти до християн мовчать про тихже; а про Христа не згадують просто хотьби тому, щоби Йому не робити реклями серед поган. В додатку се не було річю доброго тону писати щось про таку особу, якою був Христос — матерія і *persona ingrata*, отже найліпше їм виходило зовсім сей момент поминути, щоби не бути відтак в колізії⁷⁾.

⁶⁾ H. Boese. *Ergänzungshefte zu den „Stimmen aus Maria-Laach“*. 63. II. u. III. Abschnitt.

⁷⁾ В „*Berliner Religionsgespräche*“, стр. 56 F. Stendel з тріюмфом звертає увагу на твір Юста з Тиверіяди, сучасника Йосифового. Що до него пише Фотій (cod. 33 ed. Bekker), що він читав його твір від

Так само фальшиве буде говорене, що і другі жидівські письменники аж по IV-ий вік нічо про Христа не згадують.

Заперечить тому хоч би Тальмуд⁸⁾, що на многих місцях говорить про Христа⁹⁾, як се виказав між иншими Fr. Delitzsch, *Jesus und Hillel*, Erlangen 1867 і Labile Dalman, *Jesus Christus in Talmud*, Berlin 1891.

початку до кінця, але не найшов в нїм найменшої згадки про Христа ані про його діла „von Christus finde sich bei diesem Justus keinerlei Erwähnung“.

Тимчасом в дійсности нічого в тїм зглядї уваги гідного нема! Бо ходить ту саме о хронїку „жид. королїв“, від Мойсея аж до Агриппи III. І сам Фотій каже, що Юст в своїм творї хоче бути як найбільше звязлим, подаючи лиш найзамїтнїйше з найважнїйших річей, та як такий, що терпить на загальне недомагане Жидїв (а саме на невірє), не згадає про прояву Христа, ні про пророцтва, що на Нїм сповнили ся, ні взагалї про Його діла й чуда. Опроче, жите Христа наїменше належить до коротко зібраної хронїки жидівських королїв! Також після нотатки Фільосторгія, що відносить ся до Юста (гл. Schürer, *Geschichte d. j. Volkes I*, 62), не займав ся Юст взагалї нічим з того, що мало звязь з релігією або моральностию.

⁸⁾ Der Babylonische Thalmud in seinen Haggidischen Bestandtheilen wortgetreu übersetzt... v. Dr. A. Wünsche. I-er Halbband. Leipzig 1886. Tractat Schabbath. 72 (fol. 116 a) komm und höre: Die Ränder des Unheils, (kakophemisch für: Evangelien, awen-gillajon = Unheilsschrift; P. Jochanan Ewangillajon = Sündenschrift, Gegensatz zur Thora) und die Schriften der Sadducäer (Minter) rette man nicht vor dem Verbrennen, sondern man lasse sie sowohl ihre Askaroth (d. i. ihre Tetragramme, die in ihnen befindlichen Gottesnahmen) an ihrem Orte verbrennen — книги зла, що ними є евангелія і письма Саддукєїв не належить ратувати перед огнем, лиш казати їх спалити. Nach R. Josse schneidet man an Wochentagen die Askaroth heraus und verbirgt sie, und das Übrige verbrennt man — після рабіна Josse вирізує ся з них на буднім дні імя Боже і ховає ся, а решту палить ся. Рабін Tarphon сказал: Ich will meine Kinder überleben! (або кленусь житєм моїх дітий = bei Leben meiner Kinder), wenn sie mir in die Hand kämen, (sollten die Schriften der Christen in meine Hände kommen), ich würde sie mit den darin befindlichen Askaroth verbrennen — ich würde sie mitsamt den Namen Gottes, die sie enthalten, verbrennen (= що, як би менї попались в руки письма христїян, то я спалив би їх враз з находячим ся в них іменем Божим).

⁹⁾ В трактатї Сангедрін (fol. 43) оповідає Тальмуд ось як: В навечере Празника зістав Ісус повішений на хресті за чародїйства, при помочи котрих зводив нарід і наклонював до нової релігії... Так як нічо не найшло ся на його оправдане, то повісили його в навечере Празника.

Чародїйства навчив ся Ісус після донесеня Тальмуду в Египті (Sanh. fol. 107), відки принїс средства чародїйні в ямі, котру зробив собі в своїм тілі і коли так робив чуда — зводив нарід, начеб він робив їх своєю власною силою (Tract. Schabbath. fol. 104). О тїм чув також Цельзій від Жидїв (Origen., c. Cels. I. 28). В книжцї Toldoth Jeschu говорить ся то само, що записано у Матея (28, 13) проти воскресеня Христового — а саме, що ученики його прийшли нічю і підчас коли жовніри заснули, вкрали тіло Ісусове.

Про чуда творенї в імя Ісуса говорить Тальмуд (Tract. Sarah Avoda fol. 46. 4) так: manifestum est, eum ore impuri nominis et magica arte patrasse ista omnia. Подібно, як се говорять Фарисеї у Матея (12. 24), про вигнане чортів.

Тут наведемо за Н. Laible ¹⁰⁾ різні місця з Тальмуду, що відносять ся безпосередно будь посередно до Христа Господа: Його імена і походжене, діяльність, ученики і кінєць. А саме: про імена Ісуса і Його родичів: Schabbath 104 b, Sanhedrin 67 a. Про євангелія: Schabbath 116 a (nach Ms. München). Про матір Ісуса: Gittin 90 a (nop. Thosephtha Sota V). Маріїні легенди: Chagiga 4 b, Thosaphoth Chagiga 4 b, Thosaphoth Schabbath 104 b; pal. Sukka 55 d; Jebamoth 49 a, Mischna IV, 13 (Mischna Bl. 49 a, пор. 49 б. Оповіданє Марії про народини Ісуса: Kalla 18 b (41 c. ed. Ven. 1528) гл. Tractat Aboda zara. Діяльність Ісуса: Ісус і Єго учитель: Sanhedrin 107 b = Sota 47 a; pal. Chagiga 77 d. Чародій Ісус: Schabbath 104 b, Thosephtha Schabbath XII g. E. (ed. Zuckermantel S. 126); pal. Schabbath XII, Blatt 13 d. пор. Мат. 9. 34. Наука Ісуса — суд про неї Тальмуду: Schabbath 104 b. pal. Tha'anith 65 b; Jolqut Schim'oni (Salonichi) 1526) zu 4 Mos. 23, 7, nach Midrasch I lanmi denu; Pesigtha Rabbati 100 b (ausg. Friedmann 1880); Sanhedrin 103 a, Berakhoth 18 a; Bileam = Jesus: Sanhedrin XI, 90 a; Mischna X, 2; Sanhedrin XI, 90 a; Mischna X, 1; Sanhedrin 100 b; Abeth V, 19; Sanhedrin 106 ba; Aboda zara 16 b, 17 a; Qolcheth rabba zu 1, 8 (Pesaro 1519); Schabbath 116 ab. Про 5 учеників Ісуса: Sanhedrin 43 a; pal. Schabbath 14 d; bab. Aboda zara 27 b; pal. Aboda zara 40 d (Varianten aus pal. Schabbath 14 d); Qolcheth rabba zu 10, 5 (Pesaro 1519). Конець Ісуса — Його засуд: Sanhedrin 67 a (Mischna); pal. Sanhedrin 25 cd. Його покаранє: Sanhedrin 43 a; Thargum cheni' zu Esther 7, 9 (Venedig 1591). Вкінці Ісус в пеклі: Gittin 56 b, 57 a; Thosaphoth zu Erubin 21 b.

Та хоч як крайно несправедливо і в спосіб кривдний

¹⁰⁾ Jesus Christus im Thalmud. Mit einem Anhang: Die thalmudischen Texte, mitgeteilt von G. Dalman 1891. Schriften des Institutum Judaicum in Berlin Nr. 10. Я найшов се знамените — хоть невеличке діло в бібліотеці протестантського богословського факультету у Відні, k. k. Evangelisch-Theologische Fakultät in Wien IX, Türkenstrasse 4.

Крім того гл.: Strack, H. L. Aboda Zara. Der Mischnatraktat „Götzendienst“ 1888; Pirque Abôth. „Die Sprüche der Väter“ 2 Aufl. 1888; Schabbath. Der Mischnatraktat „Sabbath“. Leipzig 1890.

Delitzsch, Fr. Jesus und Hillel, mit Rücksicht auf Renan und Geiger. 2 Aufl. Erlangen 1867.

Meelführer, R. M. Jesus im Thalmude. Altdorf 1699.

Werner, A. C. Jesus im Thalmude. Stade 1731.

Mayer, J. Is Jesus of Nazareth mentioned in the Thalmud?: The Sunday School Times, 3 März 1888, S. 131. 132.

Mayer, A. Jesus im Thalmud, in Henneckes Handbuch zu den neuentestamentlichen Apokryphen. Tübingen, 1904.

Der hebräische Text der Mischna. Berlin J. Lewent 1832—1834.

Tosefta, hsg. v. M. Zuckermantel, Pasewalk 1880.

Amsterdamer Ausgabe Thalmuds 1644.

Rabbinowitz, R. Variae Lectiones in Mischnam et in Thalmupoa bylB-nicum. München 1868.

Христа¹¹⁾ висказують ся висше наведені тексти, то однак все таки безперечними є свідoctва Тальмуду, що Христос „египетські“, т. є незвичайні чуда робив: Thosephtha Schabbath XI (XII), paläst. Schabbath XII, Blatt 13 d, Schabbath 104 b, що ученики в Його імені творили чуда: paläst. Thalmud Schabbath XIV, Bl. 14 d, p. l. Aboda zara Bl. 49 d, babyl. Thalmud Aboda zara 27 b — отже в тілі людським на землі, як такий був!

А пам'ятати треба, що якраз Тальмуд, та саме Mischna (від schanah = учити через часте повторене, *deutérōsis*, *wiedergegeben*; *mischnah* = збірка ученого), зложена через рабіна Юду ha-Naci або ha-Kadosch, з кінцем II-го віку по Хр., на підставі збірки рабіна Меіра, що користувався в тій матерії працею славного Акіби, а той знов працею Hillel-a і т. д. — є тим найдавнішим і справді монументальним пам'ятником науки і традиції жидівської, після загальної opinіi, сягаючим початком своїм аж до часів Єздри.¹²⁾ Лиш, як в

¹¹⁾ Особливо нецензуровані (die uncensierten Thalmuddrucke) тексти тальмудичні (гл. Strack, H. *Einführung in den Thalmud*, Leipzig 1887, S. 53), мимохіть кажучи — не лиш давні, але й друковані в наших вже часах, як *Sohar* — Ausgaben (пр. *Sohar*, Peremyszl 1880, III. 282 a) містять усякого роду найнеможливіші очернення Ісуса Христа. Тальмудисти приперті до стіни боронять ся кажучи, що згадуваний тамже *Jeschu* не є почитаним у християн Ісусом, лиш учеником *Jeheschua ben Parachja*, що жив о 100 літ поперед. Плодом Тальмуду є в середніх віках сумної слави житєпис Христа, п. з. *Tholedoth Ieschu*. Гл. Joh. Chr. *Wagenzeil*, *Confutatio libri Toldos Ieschu* (Tela, Bd. II. S. 14—32).

¹²⁾ Гл. *Schürer E. Geschichte d. jüd. Volkes*. I. Bd. стр. 113—161, історію Тальмуду і про заказ писання (*Temura* 94 b, *Sotrim* 16, 2, *Gittin* 60 b), через що — як се говорить J. S. Bloch, *Einblicke in die Geschichte der Entstehung der thalmudischen Literatur*, Wien 1884, нарід жидівський, мимо своєї незвичайної многосторонности, своєї талановитости та духової жвавости не збогатив своєї літератури ні одним листком (не числячи александрійського жидівського світа, між тим Й. Флявія, що по грецьки і не для Жидів писав, ні авторів апокрифів, що в свідомости своєї неправесности підшивають плоди свого духа під чужі старинні та вироблені імена), від часу закінчення біблійного письменства до остаточної редакції *Mischna*-и з кінцем II-го віку по Хр., від обняття правління через Маккавеїв (в р. 150 пер. Хр.) аж до кінця аморейської епохи — *Während der Jahrhunderte von dem Abschluss der biblischen Schrifttums bis zur schriftlichen Fixierung der Mischna, von der Errichtung des makabäischen Priesterkönigtums bis an Ende der amoräischen Epoche hat das jüdische Volk trotz seiner wunderbaren Vielseitigkeit, seiner hohen Begabung, seiner geistigen Regsamkeit nicht um ein einziges Blatt seine Literatur bereichert... Die Männer der Ecclesia Magna, die Schulhäupter und Lehrer des Iudenthums, Simon Iustus, Schemai, Abtallon, Hellel, einer der vornehmsten Lehrer der Humanität, die Gamallel Ben Sekkai, Elieser Hirkanos, Akiba ben Iosef. — sie alle haben nicht den inneren, allen Menschen gemeinsamen Drang gefühlt, das, was sie im Herzen trugen, was ihre Gedanken erfüllte, ihr Leben bewegte, in schriftlicher Aufzeichnung den Nachfolgern Kund zu geben! Bo, після інтенцій Великої Синагоги, лиш Біблія мала бути по всі часи тим виключним середником і огнищем усього духового життя, цілим занятєм научним образованого жидівства — одинокою правесною й здоровою лектурою. Однак жива людська думка, що її нічим не спинить ся, стає серед того виливати ся могутно й тим свободніше са-*

Mischn-ї найсильнійше виступає Halacha, т. є. традиція рабів та учених в письмі, так знова Haggada, т. є. легенда, догматика, етика є заступлена переважно в вавилонським Тальмуді¹³⁾.

Недавно Chwolson, Über die Frage, ob Iesus gelebt hat, Leipzig 1910, 13 f. старався виказати, що рабини вже около 71. р. по Хр. знали найдавніше (арамейське) евангеліє Матея. А саме оповідає Тальмуд: Рабін Гамалііл II. провадив зі своєю сестрою пронеос о спадок по вітці, рабіні Симоні, що враз з другими рабинами около р. 70. за участь в іовстаню зістав засуджений на смерть. Обое явилися перед судією і той казав їм поділитися спадщиною. На се сказав рабін Гамалііл, що після Мойсеевого права не має донька права до спадку. Але на се мав йому відповісти судія: Відколи ви втратили свій край, також закон Мойсея втратив свою силу, а на його місце прийшло евангеліє. І коли на другий день знов прийшов Гамалііл до судії, той зачитував йому М тея 5, 17. в арамейській бесіді: що Христос не прийшов знести закон або пророків, лишень їх доповнити — і присудив йому весь спадок.

Так, коли би се свідоцтво було автентичне, мали би ми не лиш найдавніше жидівське свідоцтво за Ісусом, але також і найдавніший евангелський цитат! (Против того гл. Ф. Stendel, Im Kampfe um die Christumythe. Iena 1910. стр. 87. 88...) Знов же I. Weiss, die Geschichtlichkeit Jesu. Tübingen 1910. стр. 7., вказує на свідоцтво Христових учеників, йдучих до Ємаус (Лук. XXIV, 18—24) „Озвав ся ж один на імя Клеопа й каже до нього: Хиба ти один захожий у Єрусалимі і не знаєш, що стало ся в йому сими днями?“ Є се певного роду відклик до публичної опінії! „І рече їм: Що-ж таке? Вони сказали йому: Про Ісуса Назорянина, що був муж пророк, сильний ділом і словом перед Богом і всім народом, як видали його архиереї та князі наші на суд смертний і розпiali його. Ми-ж уповали, що се Він, що має збавити Ізраїля; а до всього того третій се день іде сьогодні; як се стало ся“. В занепокоєню — шире признане ся до непевности, враз з попередним відкликом до того, що всі знають — неутралізуюче той момент, що є се в евангелію. „Тільки-ж і жінки деякі з наших налякали нас, будши рано при гробі і не знайшовши тіла його, прийшли оповідаючи, що явлене ангелів бачили, котрі глаголють що він живий!“

А в розвідці Iesus von Nazareth. Mythos oder Geschichte. Tübingen 1910, стр. 43. 44., пригадує нам I. Weiss свідоцтво Старшини жидівської що прийшовши з речником Тертилом перед римським старостою Феліксом винувати Павла, називає його „ватажкою Назорейської ересі“ (Діян. XXIV. 5). І наслідник Фелікса, Порцій Фест, предкладаючи справу Павлову й Старшини жидівської Цареви, каже так: „були між ними деякі змаганя про марнотравство їх та про якогось Ісуса, що вмер, про котрого казав Павло, що він живий“. (Діян. XXV. 19.).

Та як прекрасне є ціле свідоцтво Павла й його оборона перед царем Агриппою, котрий каже тому вкінці до нього: „О мало не вгорив еси мене бути християнином“. (Діян. XXVI, 28).

(Далі буде).

ме в національнім дусі, даючи широку браму новим ідеям: в устній науці, аж поки в VI-и книгах Mischn-и не стане суперничити з самою навіть Біблією.

¹³⁾ Ближше про Halacha-у і Haggad-у, гл. Schürer, Geschichte d. j. V. T. II. §. 25.

Свщ. Леонтій Куницький.

Над Босною.

Камениця.

Вечером приїхав до Бая-Люки о. Климентій Шептицький ч. св. Т. Ст. і в понеділок рано вибрали ся ми на Каменицю, до монастиря ОО. Студитів, віддаленого від Бая-Люки 32 км. Ми вийшли з широкої долини Врбаса у дорогу стиснену горами понад каменисту ріку Йошавку.

Прегарні вони, ті гори боснійські. Невисокі — от яких 250—300 м. над поверхнею моря, але і скалисті вони і лісисті і з дебрами та яругами. По лісах вітром шумить і маленькими шумками бурить ся синя вода річки, бючись між скалами на камінистім дні. Гірська околиця, хоч її можна б і за чуб невисокий хопити.

У цілінцю турецьким попас — коло кафани.

Фірман заходить ся коло коний, а ми розложили на сидженню нашу їду і замовили в кафані турецьку каву — чорну каву.

Щоби дати коням довше спочити — ми підівши пішли проходом через турецьке село. Кожда хата там обведена високим деревляним парканом так, що село виглядає як твердиня, з замкненими ворітьми. При воротах калатало або дзвінок — на се, щоби ним вперед повідомити господарів про свій прихід. Несподівано невільно входити, щоби око чужинця не заглянуло Турчинки, — яка в хаті скидає серпанок. Така стріча може часами і жите коштувати. Оповідав мині о Б., що один з наших виселенців не знав зразу про сей звичай і увійшов без повідомлення в турецький дім. В хаті застав батька з донькою при їді. Донька на вид чужинця проразливо скричала, а батько хопив ніж в руки і як шалений кинув ся до хлопца. Хлоп дав зараз ногам знати і втікав що сила, а Турок за ним. Пів години тревали ті перегони, заки хлоп скрив ся в безпечне місце, — у хату їявра. А він бідний — в останній нужді, йшов лиш за милостинею. Що край — то звичай!

Село майже пусте, лиш турчинята, хлопці і дівчата без серпанків, за те усі в широких штанятах, бігають по вулиці і грають ся. Та валить ся уже ся твердиня, бо Турки то лінійний нарід, а минули вже ті часи, коли Серб та Хорват робив на бегів. Ваять ся плоти, та й ті поверхові хати обдряпані, що щільно сітками позамикані, або позатулювані якимись брудними шматками, ніби занавісами, що їх вітер витягнув з хати крізь вибиті шиби чи й вирвані вікон-

ниці — тай граєсь ними, як пес стиркою. З фіри я заглянув і на подвірю сграшений бруд. Дарма, що селом іде гордо якийсь Турок у штанах, вузьких стиснених поза коліна — та з великим мішком з заду (не знаю навіть нащо він) підперезаний червоним поясом — з фезом на голові.

Театральний стрій на тлі біди і бруду, свідків його теперішньої долі! Правда, не всіх доля однакова. Є ще між ними богачі — та ті проїдають своє майно, аж доки не буде вже чим оплачувати світлих традицій безжурного гаремового життя, доки не стане золота на пишні оксаміти золотом ткани, доки не стане гроша, щоби й надалі вдержати свою горду поставу, що цілі віки держала ся випрямлена над зігнутими хребтами гяврів. Тепер вже й гяври випростовують хребти і поволи витягають м'ясні свого виками замізерованого тіла.

Минаємо село і по дорозі стрічаємо двоє людей. „Се наші люди“, кажу і витаюсь нашим „Слава Богу“. Жінка глядить на нас здивована, а мущина говорить щось по сербськи. „Таж ви свої, Українці“ кажу. На те жінка питає ся нетерпеливо: „Хто ви є, скажіть, хто ви є, щоби ми знали“. „Ми свої, кажу, священики: се о. Климентій з Камениці“. „А так“ і привитали ся щиро, а в розмові виявило ся, що се навіть мої близькі краєни — люди з скалатського повіту. Жінка йде рвати зуби: „бо як не вирве, то здуріє“, а хлоп іде по „підпору“ — як інвалід. „Не знати, чи там на нашій Подолії вже спокій?“, питаєсь жінка. Я засміяв ся, а о. Климентій каже: „Матусю, хто знає, коли буде спокій?“ „Так, так, каже жінка, коли воно зачало ся, то ми всі виділи, але хто діжде кінця, хто то знає“ і пішли обое у місто, ті, що їм босим ніколи земля не є за тверда, ні жадна дорога задалека, за нічим більше, лиш за тим куском хліба, що їм ледви на житє стає.

Надїхала наша фіра і ми всіли тай покотив ся віз між горами. Нагло гори розступили ся — і низькі поля світлять своїми пустими необробленими смугами.

Ми скрутили з битої дороги — на лісову доріжку; се вже лиш 8 клм. до Камениці. Потічок при дорозі шумить, та не даром. Лотоками обставив його Серб, і так зібрав усю його водицю і силу в одно корито, а з бука зробив як би люфу канони і нею пустив ту струю води на маленьке колісце, що крутить ся як навіжене і крутить пряжовісну вісь, що лучить його з маленьким камінем, де Серб меле кукурудзу на „круг“ — хліб. Та камінь сей може також і вітер обертати, такий той млин на чотирох патиках провізоричний — дїравий.

Ідемо поволи по пнях — по коріню, та й то недовго. Під гору злазимо. „Тепер ідемо другою клясою“ каже о. Климентій. „Як то“ — питаю ся? „А так, каже о. Кли-

ментій, у Босні їде ся не лиш залізницею, але й фірою у чотирох клясах“. „Якжеж то“? „Першою клясою їде ся на фірі, другою їде ся за возом, третьою їде ся, коли віз з пакунками треба витягати з болота, а четвертою їде ся, коли віз треба лишити в болоті — та й взявши клунки на плечі, самому йти в грязі“. На наше щастє ми їхали II-ю кл. Ми віхали в ліси, сильно знищені, „праліси з людської ласки“, а в сих буки, цир (подібний до нашого дуба) і дуб — підшиті буютом, спаленими пняками і гниючим деревом. З того мусіли наші люди викресати для себе поле і хліб. Буковим вареним листям жили вони першу зиму, як се дуже вірно описав був брат Йосиф. Ми вийшли на гору, а до нас з сусідної гори, найвищої в тій околиці, усміхнула ся монаша садиба, і будчнки криті червоним черепом, і виноградник і сливник і сад, і зеленіюче жито і вораче поле, поле, що з него дуже важка праця усунула ліс і буют і дикий яловець і добула родючу землю.

Милий вид, та найпаче врадував ся я сердечним усміхом тих самовідречених працівників в рясах, що щиро стиснули своєю твердою спрацьованою рукою мою руку — сі неструджені слуги свого царства, свого монастиря — Братя Студити.

Розглянувши монастир, ми пішли по обіді на прохід і по дорозі вступили до „комжії“ з найблизшого сусіда монастиря — Сербя. Хлоп орав поле парою волів, хоч тому 20 літ і три пари волів тягнуло той сам плуг деревляний, домашньої роботи, на яким тільки заліза, що леміш. Ідемо через обліг, на яким стояло три обори. Се сербський спосіб гноєня поля, бо ті обори враз з худобою він ціле літо пересуває по цілім полю. Так суває він ними 2 і 3 роки, аж поле настільки насилить ся, що вродить кукурудзу. Так само примітивно годує Босняк і свій товар. В літі мусить худоба жити власним промыслом по лісах і лугах, а в зимі Босняк пускає лиш раз на день в оборіг з сіном і з бадилем кукурудзяним коні і товар, які ще з ночі цілі білі, прикриті інеєм на грубій шерсті „микають“ траву з оборога. По годині виганяють товар на поле. Тому Босняк може тримати і цілі стада коний, товару та безрог — мізерного, але витревалого на всяку біду товару. Зближаємо ся до загорода і ліземо через перелаз дуже „грізного“ частокола — колів, прибитих до листви похило, на скіс. Під „кучою“ сидить жінка і шие. Вони роблять на зверх вражінє працю вигих — ті сербські жінки, бо чи вони ідуть до міста чи з міста, чи несуть який товар, чи так перед хатою сидять, вони все мають якесь шитво чи кужіль в руках. Їх одіж, то вовна і полотно власної роботи, з вишивками та пацьорковими узорами, як у мушин, так і в жінок. Яскраві краски, синя, червона та чорна, се средства, якими вони артистично

вишивають. Їх поведене свободне і гідне. З ними треба вперід привитати ся, а тоді вони подають руку і кожному „тикають“.

А їх житеві вимоги?

Хата, ну, се курна „куча“ — а на ній дах, як решето, тільки між дахівками дір. На середині хати ватра — в якій пік ся в ту пору гарбуз і кукурудзяний пляцок. А над ватрою висить ланцюх, до якого причіпають мідяний котел на молоко. Дим гризе очі, а в хаті бруд прямо переражачий, але на щітці до чесання вовни, на її держакowi я бачив прегарні різьби. Се направду занедбані артисти, що під брудом носять іскру, ясний талан і поезію життя, свою прегарну народну пісню. І гостинні вони.

На нашу просьбу показали вони нам свої комори, свого виробу сукно і полотно і будинки усі і ту бараболю, яку до Босни доперва наші люди занесли і навчили Босняків її управи, а гавда, який прибіг з поля, щоби з нами привитати ся, дав нам покушати сира, що після його способу роблений і переховуваний в дуже солоній ропі цілі літа перестоїть і смаку не втратить, а на прощане дав нам кожному в руку кілька яблук і оріхів. То всьо було гарно, та я не міг збути ся питання: „чому ж ви такі бідні, чи ви такі лїнівi, чи ви такі дуже коротковорі?“

Відповідь на се питанє я дістав доперва в Дубраві, в розмові з батьком о. Біляка, пароха Дубрави. Сей подільський гавда не міг прямо спокійно дивити ся на сю страшну господарку Босняків і зайшовши раз до такого багатого в поле гавди, сказав йому: „Та ти знаєш, що я маючи тільки доброго поля, ще за мого життя мавбим з того фільварок, а ти сидиш на нїм вже три покоління і ти дід.“ На се відповів йому Босняк преспокійно: „А мені нащо робити?“ В сїм питаню містить ся цілий трагізм долі Босняка під турецьким панованєм. У него забирав усюй доробок бег, а коли йому й життя не взяв, то пускав його зноваж таким жебраком, яким він був до часу праці і дорібку.

І до нині він незбув ся того страху і скрив усі свої потреби житеві у бруд і нужду. Бо тих йому ніхто ще не відібрав, а душу свою зашив прямо у бездну тупої розпуки і невірi до людей.

Коли йому оповідали, що Турки вже давно не є панами Босни, що Австрія вже має той край під своєю владою, та що він може тепер спокійно жити між людьми і працювати для себе, він слухав того як байки, як в сні, а в очах видно було страх, що ось вийде зза якого дерева бег і возьме йому ще й те, що він перед тим страшним паном вратував — жите. Се, думаю, єдине обяснене того життя Босняка-Серба. Направду великий скарб вратує людству той, що бруд той і сон важкий з них здіме. Коби лиш та нова

культура не зробила з тим народом того, що вже з нашим народом робить, щоби не здерла з него його мальовничого строю, не видерла з його душі поезії і його народної пісні та не згасила в його серці любови до рідної землі. Бо ту землю він дуже любить, аж до зависти, щоби хто чужий на неї не став і не назвав своєю.

Від тої зависти і наші люди зразу много натерпіли ся. Але сама зависть йому непоможе. Таж на тій землі вже давно осіли були Турки, а безземельний Серб робить у богато бега на третину, а тепер сидять вже там і Німці і жиди і Поляки і Українці, які усюди поставили границі, плоти і ворота і назвали ту пайку своєю. І чия ще та вся гарна земля буде, чи Босняка? На Босняках ясно бачить ся, що може зробити для народу духовенство, коли уміє і хоче. А то православне, сербське духовенство? Не я йому судія! Я питав ся многих людей, чому там церкви цілими тижнями замкнені, чому так мало шкіл, чому нарід такий темний і несвідомий. Таж сербська церков там богата, має свої добра, а нарід такий суєвірний, темний? На се я дістав відповідь, що сербське православне духовенство є крайно націоналістичне і лиш в тім дусі ділає, що вдержує свій нарід в сліпім шовінізмі!

Кажу в сліпім, бо поза те не йде його робота ні в напрямі релігійнім ні просвітнім! Вони вже не дбають про се, щоби „добру навчити“ той нарід, та якими середниками праці, освіти, культури і віри він має удержати ся як нарід і удержати землю свою в своїх руках. Той „поп“, там звуть так парох, котрий має обслуговувати з 15 осель, як се є з парохією, до якої належить Камениця, як се є у цілій Босні майже правилом, він вже своєї місії в тім народі не сповнить.

Мене лише се трохи дражнило, що той священник, який не вмів дати ради своєму стадови, брав ся до агітації між нашим народом, і „купував“ в него душі за гарнець „граху“ чи якої іншої поживи, коли наш хлоп хотів принести свою дитину до него до хресту.

Направду, Хорвати під тим зглядом далеко щасливіший народ. Його поставило католицьке духовенство, з АЕпископом Штадлером на чолі, культурно і економічно на ноги, то образоване, жертвенне, сконсолідоване духовенство.

Йдучи дальше на прохід, ми йшли границею посілости монастирської і зайшли зрубом у яр, в яким здаєть ся край світа. Лиш небо видно і ліси — і луг — тай білу маленьку хатину. А в ній мешкає „коморник“ монастиря — люди охарні, добрі, сердечні.

Приходом і відвідинами о. Климентія вони дуже втішили ся і щиро його привитали. Бо ті люди наравду нічого іншого не бажали, як лиш добрих людей і їх ласкавого

слова. „Дай Боже в здоровлю побачити ся ще“, отсе була їх мрія при прашанню. І хтож вони ті люди? Се крайні бідаки, що в нужді зблукались аж у Босну і там дозволили їм отці Студити на своїм полю поставити собі хатину і обробляти часть поля — корчунку. Заким заяснів на їх столі кусень хліба, то літа минули, а голод укриваний перед чуйним оком Братів — аж його знеможене зрадило — панував над ними довго — довго. У своїй скромній гордості вони його скривали — і аж на приказ Брата Настоятеля почала жінка приходити по молоко і хліб до монастирської фірти. І сі люди лиш людей, людей-добрих хотять бачити.

На слідуючий день почав я списувати історію сего монастиря — і ось вона.

В 1902 р. повертаючи з Риму, заїхав Ексц. Митрополит і до Босни і в пізну осінь став перший раз на горі „Діван“, високій на 351 м., з якої прегарний вид розточуєть ся на 72 км в округ, на вінець гір, на 11 церков — між ними і на церков в Девятині — віддалену о 18 км. Гора була в той час дика, поросла ялівцем, бо грубша деревина була вже витята. Ту гору як раз хотів Ексц. Митрополит купити, а цілію купна було, щоби при закладаню винниці дати нашим людям, що ту гинули з голоду, зарібок. Так купном гори від Турка, як і заложенем винниці займав ся о. Андрій Сегеді, який і був одиноким душпастирем яких 10 000 гр. катоків, розкинутих на величезнім просторі Босни і Герцоговини.¹⁾ В 1907 р. в осени почав Брат Йосиф з порученя Ексц. Митрополита будову монастиря — а в 1908 р. 22. V. станули на тій горі перші Братя Студити — о. Йосафат і Брат Іляріон.

З церкви був лиш мурований фундамент, а дерево на неї було доперва в обрібці. Хата була вже зведена до кров. Винниця при ній була розведена на 7-ох дунумах.

Нарід ошаласив ся був, та з священників наших не було ту еще нікого. Нарід привитав оо. Студитів з великою радістю і честью, і справедливо, бо то була дуже велика жертва з їх сторони і з сторони Ігумена їх — Ексц. Митрополита, що для ратованя душ тих виселенців наложив на своїх духовних дітий такий великий хрест. Які великі борби і проби душ своїх вони переходили, я бачу се із записок, з засідань їх капітули, які вони дали мені ласкаво до прочитаня. Їх очі не сміли бачити світа, вони були призначені не до місійного а до затвореного житя, де лиш містика душі і важка ручна праця та строгий піст є їх занятєм і цілію їх монашого житя.

Такому житю душпастирська праця у світі, з усіми його турботами та бурливими думками дуже перешкаджає.

¹⁾ Гляди „Положене Русинів в Босні“ — Львів 1910. — Брат Гроцький Ч. С. В. В.

І жити серед тої праці і не стратити своєї властивої цілі з ока, на се треба себе тисячі разів ломити, щоби вернувши з світа, з душпастирської праці, в тій хвилі стати затворником в душі і безмолвником тіла, на се треба на правду побороти ся з собою до кровавого поту. Хто се узгляднить, сей зрозуміє велич жертви сего молодого чина для свого українського народу. Та жертва зістала зроблена і Босна зазначила ся її великими слідами¹⁾.

До викінчення монастиря замешкали ОО. в малій хатинці, в якій також в будні дні відправляли і вселюдне богослуженє. Для народу отворило ся цілнуче жерело і він сходив ся цілими громадами з Девятини, обох Дубров, Гайової і т. д. навіть і в будні дні, так що ОО. не мали часу нераз зробити свого розважання, а в неділі і свята тревала праця духовна від 4-ої рано до вечера. В той час не мали ще ОО. позволення від свого Ігумена опускати садибу — тож нарід мусів ходити до Камениці.

В 1908. р. скінчили Братя будову трех келій на вісім, з яких дві були призначені на мешканє, а третя на каплицю, до якої перенесено Богослуження з хатинки. Церков була вже під дахом, але в ній ще не правлено.

В серпни 1908 відвідав ОО. Студитів їх ігумен, Ексц. Митрополит. Коли Ексц. Митрополит привитаний народом і Братією, далеко-далеко за селом сказав жартом, що приїхав забрати своїх Отців, нарід почав важко ридати, а успокоїв ся аж тоді, коли Ексц. Митрополит, вже в монастири, обіцяв народови, що лишить Отців на місци. Радости не було краю. Ексц. Митрополит пробув там 4 дні, працюючи і проповідуючи.

В неділю по Службі Божій О. Йосафата сїв Митрополит на горі Діван під старезним дубом. На склоні гори розсіло ся звиш 400 людей і почала ся катехізація, виклад о шістьох правдах віри. Митрополит не мав з собою образців для дітий та щоби дітям одначе щось дати, то владики покришив свій хліб, якого в дорозі не зів, і мачаючи його в мід, роздавав сі кусники дітям. Радість обдарованих і благословлених дітий і слюзи вдячних родичів за хліб від своїх уст віднятий стали незабутою красою сеї проповіді на горі.

Коли Ексц. Митрополит був в 1902 р. в Камениці, то Службу Божу правив в хаті Ів. Небесного. Господарі забули з радости приготувати якесь сніданє, так що по Службі Божій могли вони, заклопотані, дати Ексц. Митрополитови лиш хліб, квасне молоко і воду. Щоби сей блуд направити, зготував в 1908 р. Ів. Небесний великий обід з мясом і просив на него через Бр. Настоятеля Ексц. Митрополита. Та О.

¹⁾ Юрисдикцію дістали ОО. Студити ще від Епископа Крижевацького.

Ігумен, признаючи і дякуючи за добру волю, просив, щоби сей обід дати „убогим“, а сам засїв до монашої трапези.

Прийшла ніч — і Ексц. Митрополит спитав Брата Настоятеля: „деж ти мене положиш спати“? І Брат помістив ліжко Ексц. Митрополита в келії з убитою лиш землею, яка висушена при кождім кроці порошила ся. В тій келії поставив Брат 4 цегляні стовпи, на них положив поперечки і 4 на два метри довгі дошки. На се дав Брат один коц під спід, один на верх і кожух під голову. Отсе було першої ночі ліжко Ігумена. А яке було спане? По виїзді Ексц. Митрополита стояло у книзі видатків записано — 50 сот. — порошок на блохи. Чи блохи з него скористали не знаю. Ексц. Митрополит нескористав з него, бо блохи тої ночі Ексц. Митрополита немилосердно скусали.

По відїзді Ексц. Митрополита взяли ОО. Студити в ста-лу обслугу стару і нову Дуброву, Девятину, Обсечко і Каменицю. Богослуженє було кождої недїлі на иншій кольонїї. ОО. ходили розумїєть ся піхотою, ще й несли з собою всю утвар церковну і потрібні богослужебні книги. На Козїглаві (Дуброва нова) правила ОО. під дубом, а стїл місто престола виносили самі з хати найблизшого сусїда. Ту усю службу сповняв сам о. Йосафат. Праця ся тревала 1908-ий і 1909-ий р. Не обулась вона без прикростий.

На Девятинї, прим. застав був одної недїлі о. Йосафат-каплицю замкнену, а парох о. Шуман позволив на просьбу о. Йосафата, на знак, що він є ту господарем, відправити для наших людий лиш читану Службу Божу. Причиною таких прикростий було, що як Українці, так і Поляки красше розумїли українську мову о. Йосафата, чим українсько-польсько-хорвацьку ломанку о. Шумана, через що вони всі почали горнути ся до о. Йосафата.

В листопадї 1909 р. приїхав до помочи о. Йосафатови о. Андрій Ч. С. Т. Ст. з Сквилова, який з початком 1910 р., на порученє і просьбу Єпископа з Баня-Люки, просв. Марковїча, що, по видїленю наших виселенців з під юрисдикції Єпископа Крижевацького переняв був власть духовну над гр. католиками своєї дієцезїї, став адміністратором Девятини, де працював 1½ р., до приходу о. Колодїя. Прнявор належав тоді до о. Сегедїя. Та там загніздила ся була схизма так дуже, що 90 родин вже було перейшло на схизму. Щоби ратувати парохію, запросив був о. Сегедї на Чесного хреста 1909 р. о. Йосафата на місію до Прнявора. Два дні проповідував о. Йосафат о Божім судї, о Божій карі — такими простими та важкими словами, що на-вернув 85 родин до католицької віри і схизмі положив край. Сей отець, якого висвяченє через Ексц. Митрополита наробило було трохи шуму в духовних кругах, став направду апостолом Босни, бо його дуже видатна праця була дуже

тана: „туне пріясте туне дадіте“ — се був його апостольський клич.

В 1909 р. в осени основано при монастири школу для анальфабетів, яку провадив і через 1910 р. о. Андрій, що вів ще таку школу і в Девятині. Школи числили приблизно по 30 хлопців. Війна спинила їх діяльність, та в осени 1916 р. відновлено в Камениці ту школу. Вис. Влада знесла була кирилицю у Босні — і староство в Прняворі не хотіло дозволити на сей український курс анальфабетів. Дперва на вставлене ся о. Мітрата Базюка, який боронив того, що український язик в Босні не є заказаний — дозволено на отворене сеї школи, яка існує по нині.

В серпни 1909 р була церков обвалькована, та в середині не була ще шальована.

Тоді дав Ексц. Митрополит 2000 К на докінчене церкви. Тої осени викінчувано будову церкви і монастиря, а до тих робіт прислав о. Ігумен ще Брата Ізидора, яко столяра і дяка.

Братя, що після своїх правил мали їсти лиш пісні страви — немогли дістати ні оливи, ні риб. Тому дістали вони дозволене їсти молочні страви.

Підчас свого побуту в 1909 в Камениці, де приїхав Ексц. Митрополит в товаристві о. Ніяради, тоді священика, тепер Епископа Крижевацької дієцезії, дав Ексц. Митрополит свій плян до внутрішнього урядження церкви.

В тім році зістала Босна і Герцоговина прилучена до Австрії. Сей факт зазначив ся в монастири тим, що о. Йо-сафат в признаню своєї праці зістав відзначений медалею.

В 1910 р. скінчено будову церкви і вивіновано її в середині.

2 тижні перед Рождеством Пр. Д. М. в 1910 р. приїхав до Сараєва новоіменований ген. Вікарій для гр. католиків у Босні о. Др. Й. Жук, і в десять днів по тім відвидів монастир в Камениці і парохію в Девятині, де був адміністратором о. Андрій Абрагамович Ч. С. Т. Ст. Священики і люд витав о. Ж. як свого Владика походом, хоругвами і тріюмфальними брамами. Сеж перший свій Владика ступив на землю виселенців. В 1911 не збуло ся нічого замітного. Праця уладнана днями плила, а церков дістала крилоси і її вибілено.

В лютім 1912 приїхав до монастиря о. Кіндій, парох Козарця, яко делегат о. Жука, в справі будови церкви і парохіяльного дому на Дубраві. Ізза спору громад, в якім з них має стати церков і дім — не дало ся в тім згляді нічого осягнути.

12. V. 1912. звільнив о. Жук, по приїзді о. Біляка, оо. Студитів від заряду обома Дубравами, полишаючи їм одначе душпастирюване Камениці і Обсечка.

25. V. 1912. приїхав до монастиря о. Леонтій Федоров Ч. С. Т. Ст., тепер Ексарх для католиків Москалів в Росії, в товаристві Братів із Скнилова.

12. VII. 1912 поблагословлено гр. кат. каплицю в Обсечку.

4. III. 1913 приїхав до монастиря на новіціят Брат Климентій Шептицький, який перебув тут до кінця року. В часі свого побуту вибудував Брат Климентій своїм коштом одноповерховий, мурований дім, вартости 30.000 К., млин бензиновий, шопу і пивницю. Бракови води має запобічи цистерна на кошт Брата Климентія — в висоті 4.500 К.

2. X. 1913 приїхав о. Ігумен на посвячене церкви, в якій вже був іконостас. Посвячене відбуло ся в неділю, по Чеснім Хресті в асисті отців Чина і отців Колодія і Біляка. О. Ігумен перебув в монастири цілий тиждень, дав реколекції для Братії і відвідав о. Біляка. В тім часі став настоятелем о. Нікон і до садиби приїхало ще двох Братів. Виноградник зістав розширений.

В січні 1914, при кінці, стрінуло монастир велике нещастє, бо згоріла церков і старий деревляний монастир. З церкви вратовано іконостас, кивот, ризи і запрестольний образ. Церковця містить ся тепер в перероблений на сю ціль шопі, до якої зроблено вхід поза огороженою садиби.

При кінці січня 1914 відїхав з монастиря о. Леонтій Федоров.

В серпні 1914 вибухла світова війна. З 11 Братів лишило ся лиш читорох — а сімох пішло на війну. А і з тих мусів о. Нікон, на просьбу о. Базюка, обняти парохію Козарац, яку обслуговував від 1. I. 1916—1. IX. 1917.

Не без прикrostий жив монастир і у своїм внутрішнім житю. Були і тут кандидати, що показали ся негідними того стану, і мусіли опустити монастир, а опускаючи його стрясали своїм злом бодай на хвильку основами монастиря. Лиш рідко прилітали ясні хвилі над сю садибу — і закріпляли до витривалости тих, що остались вірні великій ідеї — на постерунку, ждучи людий доброї, жертвенної волі.

До таких хвиль належить день 24. II. 1915. В тім дни відвидів монастир перший раз Ап. Адміністратор о. А. Базюк, який по торжественнім принятю відправив Службу Божу і проповідав.

А другою такою дуже радісною хвилею була перша Служба Божа о. Климентія Шептицького, який висвячений Преосв. Ніярадім в Крижевцях, приїхав до Камениці дня 3. IX. 1915 і відправив в асисті оо. парохів з Дуброви і Девятини, а в присутности Ап. Адм. о. Базюка першу Службу Божу.

Щоби улегчити людям сей важкий час, давав монастир людям грошеві позички, а то й обдарував людий грішми.

Щоби улегчити людям апровізацію, оснував монастир в осені 1915 р. склеп за дозволенем Ап. Адміністрації і вів його через пів року. Неможливість одержання яких будь товарів, змусила Братів до замкнення склепу.

Так і кінець хроніки сего монастиря. Один Отець і трох Братів вже від місяців роблять роботу свою тиху, готові кожної хвили йти людям на услуги, коли вони сего потребують, і готові кожної хвили з радісним серцем вертати із світа у свій затишний монастир.

(Далі буде).

Свщ. Симеон Біленький

Що таке екзорта? *)

Екзорта се релігійно-научний виклад виголошений душ-пастирем в краснорічивій формі до шкільної молодіжи в тій цілі, щоби спрямувати її волю до християнсько-етичного ділання і релігійного життя.

1) Екзорта є релігійно-научним викладом.

„Є одно слово, що містить в собі всьо, чого бажає дух і серце чоловіка, що вдоволяє і чудесно підносить його пізнанє, що оживляє його серце і піддержує його любов, — що дає мудрість і світло, жите і одушевленє, — одинокє, великє, святе слово, котре виражає всьо, що найглибше і наймогутійше порушує чоловіка від простодушного дитяти аж до зрілого мислителя, що досягає вижин знаня: релігія“. ¹⁾

Чи ми під релігією розуміємо почитанє Бога, — чи моральну чесноту, що склонює нашу волю до сповнюваня культу, який Богу належить ся, — чи всі ті правди, що виражають наше відношенє до Бога і обовязки, які на нас з того відношеня спадають ²⁾, — то все слово релігія означає найтіснійшу звязь чоловіка з Богом і є повним змістом загально-людського життя.

В котрі часи не полинула би наша думка, кудиби ми не поступили ся, — все і всюди стрічаємо ся з вірою в найвисше, надприродне єство, все і всюди відчуваємо лучність

*) exhortor — упоминаю, накликаю. (Розуміє ся: шкільна екзорта)

¹⁾ Hettinger, Apologie des Christentums I, 517.

²⁾ V. Cathrein, Moralphilosophie II, 4 f. — H. Noldin, De praeceptis, 146.

людства з Богом, „яко изъ того и тѣмъ и въ немъ всяческая“³⁾.

Для того наука релігії є для чоловіка найважнішою і найпотрібнішою; вона узглядняє не лише умові сили, але і сили волі і всі потреби чоловіка. Задля сього ділимо її на много галузий або предметів, як догматику, етику, літургіку і пр., а кождий предмет відповідає поодиноким духовим потребам і силам чоловіка. Та як сили і функції душі не дадуться докладно одна від другої відділити, але взаємно на себе ділають і лучать ся в гармонійну цілість життя, так і всі галузи науки релігії мусять себе взаємно проникати, доповняти і лучити ся в спільну ціль: зближити ученика до Бога.

Та самим теоретичним виучуванем правд віри і моральності, самим вказанем на спосіб, як Бога почитати, не зможе учитель релігії осягнути сеї взнеслої цілі. Його задачею є не лише заспокоїти розум ученика доказами і мотивами віри, не лише показати йому дорогу до щастя, — але також спровадити його на ту дорогу правди і життя¹⁾, — то є, з теорії перейти до практики.

Осередком науки релігії, а передовсім релігійних практик образуючої ся молодежи в школі є екзорта.

Основним предметом екзорти може бути кожда релігійна правда як догматична, так і етична, кожда подія з Божого обявлення і життя святих, — взагалі всьо, що є предметом науки християнсько-католицької релігії. Та наука релігії займає ся тими річами на те, щоби допровадити учеників до ясного і належного зрозуміння релігійних правд, — а екзорта вказує на лучність, яка заходить між даною правдою а людським житєм, розвиває її велике, етичне значінє, представляє надприродне добро і красу, що на ній опирає ся — і так одушевляє і попихає молодіж до спасенного ділання. Екзорта се хвиля, в котрій катехит ударає кресилом живого слова о серце ученика і викрешує запал і одушевленє, хвиля, в котрій потенціальна енергія релігійного життя переходить в акт, в котрій катехит лучить душі молодежи з Богом. Тому екзорта є дуже важною і дуже потрібною наукою релігії, особливо в середніх школах. А що вона під многими зглядами ріжнить ся як від звичайної науки релігії, так і від проповіді в загальнім значіню (про те буде низше бесіда, приходить ся назвати її в дефініції — викладом

2) Екзорта має бути виголошена.

Коли екзорта має вінчати ся повним успіхом, то мусить бути виголошена в живім слові. До недавна ще удержував

³⁾ Римл. 11, 36.

¹⁾ Йоан, 14, 6.

ся у нас звичай, що катехит читав екзорту для молодехи в школі. І не буз то лише звичай, але припис шкільних властей, котрі ще нині уживають в своїх зарядженнях утертого терміну „відчитане“ екзорти. Сей факт свідчить про хибне понимане і про недоцінюване значіння екзорти в релігійно-моральнім вихованю шкільної молодехи. Читане екзорти є рівнож великим промахом проти найголовніших, гомілетичних засад, — бо вражінє, сила і успіх екзорти зависить не так від її обдуманя, обробленя або написаня, як головно від її виголошеня. Екзорта є не лише плодом ума, не лише літературною працею, але ділом-твором цілого духово-тілесного чоловіка.

На вигнанню дав Айсхінес одного разу своїм приятелям прочитати бесіду свого противника (Демостена), а коли вони її подивляли, сказав: „Коби ви його були почули!“ Демостен знав дуже добре, яку вартість і яке значінє має добре виголошенє бесіди. На питанє, що відграє найважнішу ролю в штуці говореня, сказав: „Виголошенє!“ На дальші питання відповідав по другий і третій раз: „Виголошенє“¹⁾.

Виголошенє душпастирської річи в живім слові відносить ся до її відчитаня подібно, як справдішне, мистецьке відспіванє пісні співаком відносить ся до її репродукції — припустім на грамофоні. Прислухуємо ся такому штучному співови — грі, чуємо, як звуки — тони лучать ся в мелодії, розріжняємо слова, — і вже навіть здає ся нам, що в душі починають ся будити якісь дивні почуваня, — аж тут нараз рефлектуємо ся, що сей спів, не спів, — що сі слова не слова, а злуда спричинена бездушними, механічно порушеними воздушними філіями. Репродукція не має в собі того зворушаючого подуву житя, яким є навіяна жива пісня; їй бракує сущности співу, то є — живого серця.

Тому і найдосконаліша репродукція ділає лише посередно на людську душу; на основі асоціяції і спряжности вражінь, викликує, зглядно відновляє давні, вже раз приняті вражіня, або впливає на витворене в уяві самостійних, а тим самим самовільних виображень, а ті доперва посередно причиняють ся до збудження відповідних чувств.

Катехит, що читає екзорту хотяй би власного виробу, не ділає впрост на учеників, — бо не ділає на них цілим своїм єством. Читаючи, не може рівночасно промовляти бесідою зору що є природним виразом бесіди серця, — не може надати поодиноким словам тої духовної свіжости, що її звемо творчостию

„Нема нічого величавішого від живого слова, сього воплощеного образу духа, що з нього промовляє душа, що

¹⁾ Hettinger: Aphor. über Predigt und Predige, 400. Quintilian, Instit. orat. 11, 3.

в ній представляє душа всьо, що найчистійше, найгарнійше і найвзнеслійше, — нашій душі. Для того слово порушує о много глибше, воно висказує нам о много більше, чим всі найдосконаліїші твори плястичної штуки; воно є вицвітотом і найблагороднішим виразом всякого правдиво людського образования духа і серця. Се живе слово, що гомонить від віків — є вибраною посудою ласки, віри, покликання, навернення і вічного життя¹⁾.

3) До сущности екзорти належить прикмета краснорічivosti.

Краснорічивість взагалі, то спромога або штука, добре, річево говорити. Розрізняємо дидактичну і ораторську краснорічивість. Перша (тут належить також т. зв. „академічна“ краснорічивість, як також поучаюча проза) є то здібність представити в бесіді правду так, щоби другі могли її ясно і певно пізнати²⁾. Сей рід краснорічivosti (в невластивім значіню) надає ся до викладів якого небудь предмету науки і служить до образования розуму.

Ораторська краснорічивість то штука, представити в звязлій бесіді добро етичного порядку так, щоби тим представлєнем можна було наклонити слухачів до рішучої і діяльної любови сього добра¹⁾. Отже властиво краснорічивою є така бесіда, що впливає рішучо на волю слухачів і спонукує їх до діла²⁾ — (пр. судова оборона, гарна передвиборча кандидатська бесіда і т. п.).

Та духовна краснорічивість не ограничає ся до дочасного добра; вона займає ся красою життя і вічною щасливістю. Вона „дає в звязлій бесіді таке представлєне християнської науки, що змогло би збудити і піддержати християнське (надприродне) житє“³⁾. Се якраз задача і ціль екзорти, через оживленє і узмисловленє предмету, через збудженє відповідних чувств мусить катехит вдерти ся до серця ученика а маючи в своїм володіню його серце, зможе потягнути ціле його єство на дорогу чесноти. Отже цілію екзорти є порушити волю молодежи, бо „воля займає домінуюче становище між іншими духовими силами чоловіка. Упорядкувати волю, значить упорядкувати цілого чоловіка з цілим його стремлінням і діланєм“⁴⁾. В стремління до добра

¹⁾ Hettinger, Aphor. über Predigt und Prediger, 404.

²⁾ J. Jungmann, Theor. d. geistl. Bereds. 29.

³⁾ Jungmann, Theor. d. geistl. Bereds., 31.

⁴⁾ P. K. Lienert: Der moderne Redner, 11: „Є то здібність порушити звязлою бесідою людську волю до діланя через переконанє розуму о доброті сего діланя“.

⁵⁾ Jungmann, Bereds. 42.

⁶⁾ V. Cathrein: Moralphilosophie, I. 3, 21. — Fr. Paulsen: Einleitung in die Philosophie стр. 131.

потягає воля за собою і розум; вона є головною силою людської душі і виповняє понятє людського ества більше, чим розум. Розум займає ся тим, що правдиве і дійсне, — а воля рве ся до того, що добре, гарне, ідеальне.

Для того екзорта мусить бути не лише розумна, але і гарна і то як що до змісту, так і що до форми. Змістом екзорти мають бути річи надприродного порядку, що вже самі собою є дуже гарні. А що ми часто не доглянемо і не відчуваємо сеї краси, — винен сему між иншим брак відповідної форми. Тому гарний стиль, різні красномовчі фігури і звороти, — образи і порівняння мусять мати в екзорті своє місце. Ся конечність має свою глибоку, психологічну основу. Вже буденний досвід учить, що чоловік в піднесенім настрою та під впливом живішого чувства уживає майже завжди і то мимо волі ріжнородних реторичних зворотів і фігур, як окликів здивованя, радости, сумніву, ріжних запитів і т. и. Сам наш Божественний Спаситель учив в притчах і порівнянях і послугував ся ріжними метафорами, тропами і фігурами; Своім живим, могучим Словом приковував слухачів до Себе так, що вони слухали Його цілими днями і забували на всьо, навіть на голод. За приміром Христовим ідуть Його св. Апостоли і ученики; особливо св. апостол Павло відзначає ся прегарним стилем і краснорічивим полетом, а тим самим великанським, проповідничим успіхом. Коли би не відповідна форма і не спритні звороти, якими він так часто послугує ся в своїх посланіях, то многі Його вискази не мали би в собі такої живости і сили, а були би звичайними, навіть млавими реченнями. На пр. в посланію до Римлян (11, 33—35) находимо таке місце: „О глубина богатства и премудрости и разума Божія! Яко неиспитани судове его и неизслѣдовани путіе его. Кто бо разумі умъ Господень? Или кто совѣтникъ ему бистъ? Или кто прежде даде ему и воздасть ся ему? Яко изъ того и тѣмъ и въ немъ всяческая“¹⁾. Ті самі думки можна сказати в простий спосіб, пр. так: Премудрість Божа є непонята. Не можемо зрозуміти Його судів, ані збагнути Його діланя. Бо ніхто не пізнав розуму Господнього і ніхто не був Його дорадником. Йому ніхто не дав нічого, за що опісля мав би одержати (надгороду). Бо з Нього і Ним і в Нім всьо, що є“²⁾.

Відразу відчуваємо сухість і млавість такого говореня. Йому бракує чувства і настроєвості а тим самим і успішности.

Та не в самій зверхній формі (тим менше на пустих фразах або театральних зворотах) полягає краса духовної

¹⁾ Подібні місця: Римл. 7, 24; 9, 18—23; Кор. I. 4, 7—8; 15, 54—57; Гал. 2, 1—7.

²⁾ Пор. *Miesięcznik katechetyczny*, лютий 1913, стор. 55.

бесіди. Вона має бути вже в своїм зародку гарною, то значить, мусить впливати з доброго, щирого і гарного серця. Тоді є вона правдивим виразом внутрішнього переконання і любови катехита і тому відзначає са щиростию і силою переконання¹⁾.

Тому в екзорті не вільно наслідувати світської краснорічivosti, котра часто фразами, штучними зворотами і пустою грою слів покриває браки і недостачі предмету, про котрий трактує і намагає ся таким способом збудити чувство, зглядно пристрасть. Предметом духовної краснорічivosti є завсїгди правди, події і річи повні взнеслости, доброти і сили, — що вже самі собою можуть зворушити і позискати людське серце. Найкрасшим взором для неї є св. Письмо.

4) Екзарту говорить душпастир.

„Юдеє знаменія просять и Єллини премудрости ищутъ: ми же проповѣдуемъ Христа распята, Юдеемъ убо соблазнъ, Єллиномъ же безуміє, самѣмъ же званымъ... Божію силу и премудрость“²⁾. — Не на мудрошах або видумках сього світа, не на дослідах, доказах або доктринерських твердженнях учених полягає наука Христової релігії. Її основою є всемогуча сила Божої ласки, її жерелом світло Премудрости Божої без огляду на те, як на неї задивляє ся людський розум. Під впливом світла і тепла Божої ласки доспіває в душі чоловіка рішуче переконанє, що Бог є причиною, осередком і цілію людського житя — а світ і людський розум лише частинною відбиткою Його досконалостий. Однак в обсяг діланя сеї чудодійної Божої сили треба спровадити повірені собі душі і поусувати перепони ласки, — а тоді дух порушений теплом Божим, внесе ся побожно до Бога.

Вже з сього слідно, що дуже велика різниця є між наукою релігії, а всякими иншими науками, — між обовязками і службовим характером катехита, а обовязками учителів світських предметів. Практика і многі шкільні зарядження, що намагають ся вирівнати ті різниці між катехитом а професорами, не сприяють зовсім діяльности катехита з тої причини, що він є в школі не лише учителем; але також душпастирем.

Предметом науки релігії є часто правди, що перевисшають всі людські понятя. Тому даремними були би зусилля катехита, коли би він самим людським розумованем хотів пояснити ті таїнства віри, або — що більше, — виказати їх очевидність. Світський учитель, що трактує про річи природ-

¹⁾ Fr. Hettinger, Aphor. über Predigt u. Prediger, 9. Quintillian, Instit. orat, 1, 11: „Si qua ars est dicentium, ea prima est, ne ars esse videatur“.

²⁾ I. Кор. 1, 23—24.

ні, може послугувати ся зовнішними, наглядними доказами, як очевидностию, вагою, мірою і т. п.; для того він може відразу переконати учеників про правдивість своїх тверджень. Катехитови, як бачимо, не достає таких доказів, бо його наука обертає ся коло надприродних річий і понять, що їх часто знаємо тільки з Божого обявлення. Задля сього він не може дати молодіжи віри в ті правди зо внї. Він мусить наперед обробити і приготувити душі учеників наче ниву під засїв Божого слова і помало, поступенно, та внутр душі розвивати їх віру, котра є першою основою релігії; він мусить духовним хлібом кормити своє шкільне стадо, піддержувати в нїм надприродне житє, стерегчи і провадити його до спасеня. Між ним а учениками повинно витворити ся таке пожитє, яке удержує ідеальний парох зі своїми парохіянами, щоби міг повторити спокійно слова Божественного Пастиря „азъ есмь пастырь добрый, и знаю моя, и знаютъ мя моя“¹⁾. Правдива побожність, доброта серця, отвертість, справедливість получена з лагідностию і вирозумілостию і т. п., се ті необхідно потрібні прикмети душі, без котрих катехит не позискає собі сердець і довіря молодіжи та не привяже її до себе. Рівнож мусить катехит уважати, щоби на нього не впала ані тїнь зарозумілости і надмірного самолюбства²⁾, — та щоби ніхто не посмів посудити його о фалш і облуду. Свідомість великих, душпастирських обовязків устереже його також перед тим, щоби не поводив ся ані в школі, ані поза школою занадто або і виключно яко „професор“. „Не нарицайте ся учителя: єдинъ бо єсть вашъ учитель, Христосъ, вси же ви братія есте“³⁾.

Та на жаль шкільні власти не узглядняють достаточного пастирського чина катехита так, що на його формальне сповнюванє має лише одну екзорту і тому тим більша її вартість; бо коли через науку стає шкільна молодіж розумнійшою, — то душпастирський провід, що концентрує ся в екзорті, робить її ліпшою.

Екзорта відграє в діяльности катехита подібну ролю до того, яку відграє проповідь в діяльности пароха. Через представленє деяких (несущних) різниць між тими обома родами духовної краснорічivosti дасть ся лекше і докладнійше означити понятє екзорти.

В кождім голошеню Божого слова, що має розбудити і піддержати між людьми християнське житє, можна розрізнити два особливі моменти: 1) щоби слухачі науку християнської релігії достаточнo пізнали, — 2) щоби її кріпкою вірою обняли і цілим серцем її полюбили. В проповіді, що

¹⁾ Мат. 23, 8.

²⁾ І. Кор. 13, 4—5.

³⁾ Йоан, 10, 14.

є „представленем християнських правд віри і моральности, голошене через священика дорослим в тім наміренню, щоби їх в правдах віри і моральности поучити і утвердити“¹⁾, — мусить священик числити ся з дидактичним моментом з тої причини, що між його слухачами є, або дуже легко можуть бути, невіжі. В екзорті сей елемент відпадає, бо катехит має нагоду на годинах науки релігії познакомити молодіж з релігійними правдами.

Екзорта є відміною проповіді, що через збуджене чувств має порушувати волю до ділання. Для того її характер є виключно пареґоретичний²⁾, що виражає ся і в латинській назві: *oratio exhortativa*.

Дальша ріжниця між екзортою а проповідію полягає на тім, що проповідь призначена для вірних довільно зібраних, головно дорослих, — екзорта для докладно означеної, образуючої ся, шкільної молодіжи. Тому так вибором предмету і способом представлення, як і аргументацією і поглибленем думок ріжнить ся екзорта від проповіді, — а то задля більшого або меншого уровня знання і образования, який супонує ся у одної або другої групи слухачів.

Формально ріжнить ся проповідь від екзорти також акцією. В проповіді може священик зовсім свобідно послуговувати ся всякими ораторськими рухами тіла, що оживляють проповідь і узмисловляють деякі правди або чувства. Вже саме місце, з котрого проповідник промовляє, охороняє його своєю святостию і ненарушимостию перед ріжними перешкодами і впливами зовнішнього світа і сприяє повному розвою всіх його сил і здібностей. Для того властивим і одним місцем практичного плекання духовної краснорічivosti в цілім того слова значіно є проповідниця.

Здає ся, що найідеальнішим і найпрактичнішим місцем на відбуте екзорти для шкільної молодіжи, була би рівнож церковна проповідниця, бо як уже було сказано, не є екзорта в своїй сушности нічим иншим, як пареґоретичною проповідію, що має піддержувати і скріпляти надприродне жите в душах молодіжи.

Та задля многих трудностей, що сильно перепиняють уряджене екзорти в церкві, відбуває ся та „шкільна проповідь“ найчастійше в школі. В шкільній сали, що находит ся вже поза обсягом церковно-взнеслої, надприродної настроєвості, не має катехит тої повної свободи проповідничого ділання, яку міг би мати в церкві; він мусить числити ся з територіяльним світським духом, який будь що будь панує в школі і залишити або значно обмежити уживане

¹⁾ Юл. Пелеш, Пастирське богословіє, 56.

²⁾ *Пареґоретіс* = промовляти, потішати, упоминати, і т. п. Jungmann, Theor. d. geistl. Bereds., 48.

ораторських жестів, що відграють в штуці говореня таку важну ролю. Особливо мусить сильно змодифікувати рухи рук, щоби часом не побудив учеників до сміху. З тої причини тратить екзорта в своїй поверховности по части характер проповіді і представляєть ся як релігійний виклад.

[Конець буде].

Свщ. А. Галандюк

Ще про потребу реформи в нашій Цхркві.

Зі статею о. Ю. Дзеровича про потребу реформ в нашій цхркві, подиктовану ходом часу, приступила редакція „Ниви“ до дуже актуальної справи і булоб вельми пожаданим для добра нашої Цхркви, колиб ся статя заінтересувала широкі круги нашого духовенства і цілого народу. Се справа, що обходить весь загал нашого духовенства і цілий наш нарід і тому дискусія над нею повинна захопити широкі круги духовенства та розвивати ся з цілою серіозністю, щоби стати субстратом до наукових студій в цілі підготування ґрунту до будучого шровінціального синоду.

Передовсім треба памятати про се, що всякі реформи в нашій Цхркві повинні бути тільки дальшим етапом в розвою і модернізованю нашого питомого обряду, богослуженя і прастарого церковного права та звичаю. Всякі насильні перепачковування чужини раз на все треба усунути і заборонити, хочби тільки тому, що вони як такі не гармонізують з цілостью нашого богослуженя, противні звичаєви та не можуть прикувати до себе нашого народу. Вони також ніколи не зможуть злити ся в цілість зі своєрідним богослуженєм і зроблять з него рід якогось дивогляду — пародію, подібно, як річ маєть ся з сліпим наслідуванєм чужих творів на поли письменства і штуки. Такий дивогляд може імпонувати тільки одиницям без найменшого художнього смаку, але ніколи цілому народови, бо він інстинктивно відчує гармонію і красоту. При всякій реформі треба безнастанно мати на оці правильний естетичний смак, дух часу, практичність і загальну потребу та згляд на своєрідність і минувшину.

На першім місци стоїть справа змодернізованя наших богослужебних відправ, зменшеня числа обовязкових празничних днів і реформа календаря.

Передовсім требаби обмежити обовязок відправлюваня Служби Божої св. Василя Великого тільки до дня нареченого святого і Великого Четверга. Службу Божу св. Йоана

Золотоустого належало б скоротити так, щоб відчитуване її разом з проскомідією в нормальнім темпі не тревало довше як пів години. В сей спосіб при правильнім захованю точности у відправі богослужень нашим робітникам по містах і селах дало б ся можливість спокійно вислухати що дня цілої Служби Божої, заки удадуть ся до свого щоденного занятя і перемучений тижневою працею народ не спавби підчас Служби Божої в неділі і свята особливо тоді, коли довше триває проповідь і є додаткові богослуження чи молитви. Рівночасно треба би змодернізувати ектенії та поминути в них прилюдне виголошуване імени пануючого та його побіди над „врагом і супостатом“ і заступити сі місця молитвою за добробит цілого народу. Імя пануючого можна б згадувати в тихих молитвах священика подібно, як се є в звичаю у Західній Церкві. Практичність того звичаю відчули ми всі в часі наїзду, а тепер відчують його закордонні брати при зміні форми правління.

Інші богослуження, як Утрені, Вечірні можна б полишити в дотеперішнім виді і довготі, а се тому, що вони відправляють ся по церквах тільки в неділі і свята та не обов'язують під тяжким гріхом. Впрочім тут зовсім не на місци нагальні зміни, але пожаданим є тільки повільне, поступенне модернізоване та прибиране в живу народню мову. За се всі додаткові богослуження, як молебні, акафісти і пр. можна би відправляти за дозволом властей відразу на живій, народній мові.

Навала праці і недостача рук до праці тепер і після війни та нові суспільні вимоги і згляд на економію вимагають доконче значного зредукованя обов'язкових празничних днів, що дало б ся перевести в сей спосіб, що святковане празників з попразденством перенесло б ся на слідуочу неділю, а празники без попразденства зовсім знесено б.

Реформу календаря належало б перевести в сей спосіб, щоб новий календар примінено до нашого обряду, культури і звичаю, а не навпаки. До переведеня такої реформи потреба солідного наукового підготованя зі сторони знавців календарної й обрядової справи та згоди цілого народу, чи його представителів.

Рівнож пожаданим було б привернути внішні дистинкції духовенства, питомі нам і цілому Сходови. Але щоб не профанувати їх щоденним парадованєм і не дати причини до злобних дорікань і уваг всяких недовірків та згіршеня вірних, належало б показувати ся в них перед народом тільки в великі празники і при незвичайних церковних торжествах для піднесеня поваги їх носителя й обряду. Особливо відносить ся се до нагрудних хрестів.

Також повинні ми привернути повагу своїм східним церковним канонам та ві всім примінювати ся до них. Само со-

бою розумієть ся, що їх потребаби змодернізувати, а всі люки виповнити відповідними канонами з нового кодексу канонічного права Західної Церкви.

В той спосіб подав я загальні правила і начернув рами, в яких повинна обертати ся дискусія над сею так важною під сю пору для нас справою. Давби Бог, щоб ся дискусія як слід розвинула ся та поплила своїм руслом і підготовила ґрунт до згаданих реформ та дала субстрат до наукових студій.

Свщ. Павло Штокалко.

На струнах гуслий.

(Псальми Давидові I — XXXV.)

Псалом X.

На Господа усі мої надії;
Чого-ж ви кажете мені: Мов птах
Старай ся скрити в горах у дебрах,
Бо лук напяли грішники лихії,
І злагодили у сагайдаці
Давно вже смертоносні, ostrі стріли,
Щоб по́темки держачи їх в руці
Стріляти правих серцем; що хотіли
Вони зділати се, давно я знаю,
Бо те, що, Боже, Ти установив,
Вони звалили все; чи-ж що зробив
Ім злого праведник, що нападають
Вони його; нò Господь пробуває
Завсє в своїй святині і стоїть
Його престол на небі тисяч літ;
А око Боже з неба споглядає
Завсє на бідного; й людий усіх
Слідять раз в раз Його святі зірниці;
А праведних і тих, що творять гріх
Бог проникає; правди хтò границі
Переступає, в серцю-ж любить лож,
Той і душу ненавидить також.
І Бог зішле на грішників дощ кар,
Що обмотають їх кругом мов сїти;
Огонь і сірка й буря з темних хмар —
Се чаші часть для них, що муть терпіти,
Бо правий Бог і правду любить все,
Й на правду лиш глядить його лице.

Псалом XI.

Спаси мене о Господи, спаси;
Нема бо праведника на землі;
І зникла правда з між людей свята,
А кождий ближньому марниці каже;
Що в серці єсть, мовчать о тім уста,
Бо лестні стали; все, що злобне й враже
Укриті в серцю й злобна всюди мова;
Но згубить Бог уста, що кажуть лєсть,
І шєзне той язик, що гордий єсть;
Для тих погуба певно є готова,
Що так сказали: Мусим звеличати
Язик наш, бо уста належать нам;
Бо хто над нами пан і хто устам
Посмів би нашим розказать мовчати.,
Но каже Господь: Задля бідних муки
Зітхань убогих днесь я воскресну,
І помічні спасєня дам їм руки,
Та не надумуватись му в важну
Ту хвилю. Божі то слова для нас,
Правдиві мов те срібло випалєне,
Спробованє і чищенє сїм раз;
Я певний, Боже, помочи для мене,
Я певний, що Ти поміч даш в пригоді,
І нас у тім дочаснім земським роді
Ти заховаєш ціло всіх по вік.
І хоч кругом нечесні ходять люди,
Ти з висоти премудрости на труди
Глядиш і множить ся все чоловік.

Псалом XII.

О Господи, як довго Ти зовсім
На мене забувати меш і доки
Ти відвертатись меш лицем Твоїм
Від мене; і як довго одинокий
Я маю у душі шукати ради,
Та біль носити в серци день і ніч,
І доки ворог мій шукати ме заглади
Для мене; зглянь ся, зглянь на тую річ,
І вислухай мене і просвіти
Мої Ти очі, Боже, з висоти,
Щоб не прийшло ся сном заснути смерти,
І у гріхах тяжких нечаяно вмерти;
Нехай колись не скаже ворог мій:
Я переміг його в борбі важкій;
Бо тії, що мені все докучають

На лицях з радості аж засіяють,
Як їм піддам ся; я однак не згину,
Бо в милосердє, Господи, Твоє
Я все вповаю, Боже, без упину;
І серце, Боже, врадуєсь моє
Твоїм спасенєм. Заспіваю я
Піснь Господеви, що добро зділав,
І восхвалю у ній святе ім'я,
Всевишнього, щоб світ о тім весь знав.

Псалом XIII.

Безумний в серцю каже так: „Нема
На світі Бога“— можна отже сміло
В житю гріхами догаджати тілу;
І справді люди зіпсували ся,
І в починах своїх мерзкими стали,
Та нема такого, щоб творив добро;
З небесної Бог Господь глянув хвали
На діти людські, чейже там кого
Між ними знайде, щоб глядів розумно,
Та щоб шукав лиш Бога; але сумно
Було на світі; відвернулись всі
Від Бога, живучи раз в раз в грісі;
І стались непотрібні загалом,
Та ні одного не було з добром
У серцю; Бог хотів про них сказати:
Чи в силі беззаконники поняти,
Що ділаючи мерзенний гріх,
Вони мов хліб їдять людий моїх;
Та се й не диво; бо вони ніколи
До Бога не молились у недоли.
Вони усі дрожали зі страху,
Там де до боязні нема підстави;
Зате-ж їх Бог покинув в хвилю ту,
Бо любить Бог все рід лиш правих.
О грішні! Ви негідно споганили
Свобідну волю бідного на все;
Хоч Бог дає йому надію й сили,
Хоч поміч бідному з небес несе;
Бо хто-ж Ізраїлеви поміч дасть
І поратунку дасть, як не з Сіона
Всевишний Бог; Він грішним возьме владсть,
Відкличе він з висот Свогого трона
З людий своїх тяжке ярмо неволі;
І Якова весь рід зазнавши волі
Возрадуєсь душею й разом з ним
Ізраїль серцем втішить ся цілим.

Псалом XIV.

Хто замешкає, о Боже,
У пробутку Твоїм гідно,
На святій горі хто зможе
Поселити ся вільно?
Непорочно хто ступає
Божих законів шляхами
І все праведно ділає;
Хто все ширими словами
Правду каже з серця свого;
Хто не зраджував нікого,
І язиком хто лукаво
Не провадив лестну мову;
Хто для ближнього готовий
Зла нікому не ділати,
Хто на ближнього обмови
Не хотів в життю приймати;
Хто лукавим погорджає
Й за ніщо його все має;
Тих же, що боять ся Бога,
Він завсє хвалить, як мога;
Хто поклявшись брату своєму
Не відкажесь в біді тому;
Хто на лихву срібла много
Не давав для брата свого;
Не приймав також заплати,
Щоб невинних обвиняти;
Хто так творить, той ніколи
Не схитнесь по Божій волі.

Псалом XV.

Боже мене хорони;
Я-ж на Тебе все вповав;
Господеви я сказав:
Володїтель мій еси,
Бо не хочеш дібр моїх;
Господь для святих своїх,
Що на землі тут живуть,
Дивним способом подав
Всю ласкавість й добрий путь
До спасеня їм вказав.
Хоч немощі на землі
Умножили ся у них,
То до Господа пішли
В намірах своїх святих.
Кождий з них промовив знов;
Вже поган минати му

Й на їх збори не піду,
Бо багрить ся на них кров;
Більше вже мої уста
Не згадають імен їх,
Бо лиш Господь часть свята,
Гідна часть надій моїх;
Чаші повної житя
Бог солодкість подає;
І щасливий буду я;
Бо достоїнство мое
І наслідство до країн
Понадземських подасть Він.
А наслідство те прийшло
В знаменитих сторонах,
Бо в небесних у дворах,
Де надземське є добро;
І посідане мое
Дороге й тревале є;
Бога все хвалити му
За те, що мою душу
Він спасенем обдарив;
Аж до ночі все будив
Мене голос із нутра
Мого серця і казав,
Щоб я Бога вихваляв
За Його святі добра.
І Господа видів я,
Як він праворуч стояв,
Щоб не похитнув ся я,
Поміч все мені подав.
Тож і серце все мое
Веселить ся й разом з ним
Веселить ся щастем тим
І язик і тіло все,
Бо надія є у нїм.
Знаю, що не лишиш Ти
Мою душу у страшнім
Адї серед темноти,
И побожному не даси,
Щоб в істлінню пропав,
Бо Ти добрий Бог еси,
И Ти дорогу показав
До спасеня; наповниш
Радостию Ти мене,
И щастєм мене обдариш
Оглядать Твоє лице;
И слава по руці правій
В вічності душі моїй.

Далі буде.

Нові книжки.

Царський Вязень. 1914—1917. Львів. Накладом Комітету „Живого Пам'ятника“. З печатні Ставропігійського Інститута. Стр. 194.

Вивезене Росіянами Митрополита Преосв. Андрея виверило у нас цілу літературу. Найзамітнішою публікацією з того приводу се безперечно „Царський Вязень“. Над редакцією її трудився Редакційний Комітет, зложений з осіб: о. Юліяна Дзеровича, о. Теодозія Лежогубського, о. Василя Лициняка, проф. Володимира Масляка і проф. дра Кирила Студинського. Ціла історія вивезення Митрополита, перебування його в російській неволі, повороту у рідну країну і витання в дорозі до Львова і в самім Львові, представлена докладно і займаючо. Місцями читається книжка як найцікавіша повість. Головним жерелом для шан. авторів (крім часописних вісток і автопсії) послужили, очевидно, вельми інтересні і автентичні оповідання Преосв. Йосифа Боцяна. Публікація прикрашена 26. гарними світлинами. Одно, що можна закинути „Царському Вязневи“, се нерівномірність тону в оповіданню. Се хіба однак оправдується тим, що книжку писало кількох авторів. Загальне враження по прочитанню „Царського Вязня“ дуже гарне. Додатиб ще, що видане чепурне і як на воєнні часи навіть люксусове.

Арістофан. Х м а р и. Грецька комедія в перекладі *Тараса Франка.* Львів, 1918. („Всесвітня Бібліотека“ ч. 11 і 12). Стр. 96.

Вірність перекладу се найважніша його прикмета. Ми се розуміємо. Нам здається однак, що естетичність се знов одна з головних прикмет кожного поета. Те, що в старині могло не разити, в нинішніх часах воно домагається трохи приличнішого віддання. Се вірності перекладу не пошкодило би певно. Перекладчик „Хмар“ нічого не віддав так вірно, як кілька тривіальних висказів оригіналу. На сім тратить тільки, удалий на нашу думку, переклад. До перекладу додана передмова професора Білика і пояснення Івана Калиновича.

Гавриїл Костельник. Встань Україно! Пісні неволі й визволення. Львів 1918. Стр. 40.

О. Др. Гавриїл Костельник, один з найліпших сучасних хорватських поетів, відомий вже і нашій українській громаді. Його остання збірка пісень „Встань Україно!“ доказує, що поет присвоїв собі вже на стільки свою рідну, лихими обставинами відчужену українську мову, що й на нашій ниві зуміє зайняти почесне місце визначного народного співця. З дванадцяти пісень, поміщених у сій збірці, одна, а саме одинадцята, була вже печатана в „Ниві“ (ч. 1. с. р.).

ВСЯЧИНА.

Диспенза для сліпих кандидатів до духовного стану. Святійший Отець Венедикт дозволив Генрикови Wellsing, котрий втратив зір, прийняти Тайну священства, диспензуючи його від канонічних приписів. В останніх літах се вже третій випадок такої диспензи.

Упадок релігії в Зєдинених Державах. Після найновішої статистики мешкає в Зєдинених Державах 40 мільонів людей, що належать до різних церков, а 60 мільонів таких, що не належать до ніякого християнського віроісповідання.

Жертви між військовими куратами в 1917 р. На полі битви впало чотирох, між ними Українець о. Стефан Проскурницький. Померло в наслідок різних хоріб тринадцятьох, між ними Українці: о. Семен Хомин, засипаний лавиною в Тироли і о. Теодор Ярема на удар мозку. Ранених в часі битви було шістьох. В полон дістало ся сімох, між ними Українець о. Іжак. З російського полону вернуло сімох, між ними Українець о. Онуфрий Гадзевич і о. Ів. Фединський.

Склад римської колегії кардиналів. Колегія числить тепер 65 членів, між тим 33 Італійців, 8 Французів, 5 Еспанців, 5 Американців, 4 з Австро-Угорщини, 2 Англійців, 2 Португальців, 1 з Німеччини, 1 Голяндець, 1 Ірляндець і 1 Бельгієць. За понтифікату Венедикта померло вже 17 кардиналів. В часі війни побільшила ся католицька єрархія о 4 архієпископства, 12 єпископств, 8 апостольських вікаріятів і 3 апостольські префектури.

Проти централі. Критика сеї нової, бо в воєнних часах утвореної інституції, вибухнула в останніх днях в публичну маніфестацію, яку урядили християнсько-суспільні провідники у Відни. Фактом є, що дорожня змагає ся від часу, коли централі змонополізували для себе виключне право набувати всякого рода продукти. Чому? Бо централі розпоряджають надзвичайно високими капіталами, при помочі котрих скуповують все, що дасть ся, натомість не розділюють в достаточній кількості і в пожаданий спосіб набутих артикулів. Консумент зданий на їх ласку є певним кандидатом на кладовище, отже всякими способами старає ся удержати своє жите, переплачуючи артикули живности в неможливий спосіб. Так повстає щораз більша суспільна пропасть між посідаючими капітал а голодним пролетарем, яка може довести до необчислених наслідків. Централі, що мали на цілі ратувати Австрію перед англійським пляном оголодження, не лиш не здійснили своєї задачі, але заострили суспільні відносини, стали ся прибіжищем жидівського капіталу і спекуляції.

Розпучливий крик. Архієпископ полоцький Симеон має великий жаль до католицької Австрії за те, що берестейським договором приділила вона Холмщину до України — і за се, що вона якб католицька держава пособляє заборчим німецьким інстинктам і українському комунізмови. Що до українського комунізму формулує свій закид польський архієпископ в отсей спосіб: Чому „Reichspost“, як католицький орган Австрії, ані раз не заняв становища проти апробованих Австрією большевицьких засад, яким зносить ся приватну власність на Україні? Чому „Reichspost“ навіть тоді, як польські посідачі на Україні звернули ся до австрійського правительства з просьбою хоронити їх приватну власність, не вважала за відповідне піднести свій голос? Чому протівно обсипувала „Reichspost“ ентузіастичними похвалами того міністра, що перший заступав політику поділу польських ґрунтів? Чому і чому і ще раз чому? Прецінь право власности опирає ся на праві природнім і обявленім, що є підставою католицької науки!

І відповіла „Reichspost“ польському оборонцеві обшарництва на Україні, що тому не занимала жадного становища в справі знесеня великої власности на Україні, бо як політичний орган уважала за невідповідне мішати ся в внутрішні справи нової української держави...

Każdy sobie zrzepkę skrobie — каже польська пословиця.

І ми рівнож розважуючи наші суспільні відносини, можемо запитати многократним: Чому? Чому жадна католицька часопись в многоісповідній Австрії і соборно-католицькій Польщі не займе становища проти закону о примусовій праці на панськїм лані? На яким праві божім чи людським опирає католицький обшарник суспільний визиск українських робочих рук, чим оправдає свої панщизняні інстинкти? Чому польському урядникови є рівнодушним, чи український хлоп засіє свій ґрунт або ні? Чому відбудова знищених осель в українській часті Галичини не може виказати ся жадними успіхами? Чому і чому? Чому моя рука годує — сама голодує?.., каже народний суд.

Від Адміністрації.

Просить ся надсилати залеглу посліплату за рік 1917.

В книгарни Мехитаристів у Відні

(Wien, VII, 2, Mechitharistengasse 4)

можна дістати отсі книжки :

Dr. J. Pelesch — Geschichte der Union der ruthenisch-n Kirche mit Rom, von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, 2 томи брошуровані, без порта К 14.

Др. Юл. Пелеш — Пастирське Богосливе, брошуроване, без порта — К. 9.

— Евангелія на кождий день в році, брошуроване без порта корон 10.

Фірма

А. ФЛЕММІКС СÖХНЕ,

WIEN, VI. Webgasse Nr. 43

механічна ткальня шовку і матерій на церковні ризи

поручає Вшечесному Українському Духовенству гр. кат. обряду свій також тепер ще багато заосмотрений склад церковних матерій з особливим узглядненем українських а спеціально літургічних взірців в багатім виборі, як також готових риз для гр. кат. обряду від найбільш поєднаних до найбагатших.

На жадане висилаєсь прібірки матерій і цінник безплатно. Замовлення, також всякі наприви риз, виконуєсь якнайскорше.

Церковна Торговля
:: „ДОСТАВА“ ::

СКЛАДИ:

У ЛЬВОВІ УЛ. РУСЬКА 20. — — — — —

— — — — — В ПЕРЕМИШЛИ РИНОК 26.

в Станиславові на разі замкнений.

Канцелярія Дирекції: Львів ул. Домініканська 11. 1 поверх.

Поручає Всч: Духовенству всяку утвар церков-
ну по можливо найдешевших цінах.

Приймає до золоченя чаші і інші річи церковні.

== „СВІТ“ ==

ілюстрований місячник
— — — — — літератури і мистецтва

виходить у Львові, в половині кожного місяця
під редакцією М. ГОЛУБЦЯ.

— Передплата: —

— — На цілий 1918 рік виносить 14 кор, — —

— — — — — На пів року 8 корон. — — — — —

Цілорічні Передплатники дістануть

— — — — — **ДВІ КНИЖКОВІ ПРЕМІІ.** — — — — —

Комплети „Світа“ з 1917 р. тільки для нових Передплатників
по 10 кор. від брошур, примірника.

Зразкові числа шлемо відвортно.

Редакція і Адміністрація: Львів Куркова ч. 11.